

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Att våga ställa frågan, att våga höra svaret”

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Lisa Flower

Handledare: Siv-Britt Björktomta

ABSTRACT

Title Dare to pose the question, dare to hear the answer.
Author Lisa Flower
Keywords Honour violence, Foucault, victim, women's refuge

The purpose of this report is to map the situation for girls residing in women's refuges because of honour violence. The questions posed are: What forms of abuse have been described to staff working with females in refuges for victims of honour violence? What are the deciding factors that lead to a girl leaving her family and being placed in a refuge? What are the help needs of girls residing in women's refuges because of honour violence?

Five qualitative semi-structured interviews were conducted amongst staff from five different women's refuges specialising in honour violence. The results were analysed using Foucault's theories on power, victim vs actor, victim processes along with a victimisation perspective. Previous research on honour cultures and honour violence is also used.

The results of the report indicate that girls residing in refuges specialising in honour violence have been exposed to four forms of violence: physical, psychological, sexual and social. The background to a girl leaving her family and being placed in a refuge can be divided up into acute situations and planned runaways. The report also shows that such girls require both practical and psychological help. Help and support needs to be long-term and include building up a new social network. This investigation implies further that previous experiences of sexual abuse amongst girls residing in refuges specialising in honour violence can be greater than that indicated by previous research.

INLEDNING	1
BAKGRUND	1
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	1
DEFINITIONER OCH AVGRÄNSNINGAR.....	2
<i>Heder</i>	2
<i>Hedersrelaterat våld</i>	2
<i>Avgränsningar</i>	2
METODKAPITEL.....	3
FÖRE MATERIALINSAMLING	3
UNDER MATERIALINSAMLING	6
EFTER MATERIALINSAMLING	7
VALIDITET, RELIABILITET, GENERALISERBARHET	8
ETISKA FRÅGOR	9
TIDIGARE FORSKNING	10
HEDER OCH HEDERSKULTURER	10
VÅLD	11
HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK FÖRKLARINGSMODELLER	12
FORMERNA AV HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK.....	14
”SÅ KALLAT” HEDERSRELATERAT VÅLD	15
SKYDDAT BOENDE OCH HEDERSRELATERAT VÅLD.....	16
ATT BLI PLACERAD PÅ SKYDDAT BOENDE	19
LAGAR	19
TEORETISKA PERSPEKTIV	21
FOUCAULT OCH MAKTHET	21
VICTIMIZATIONSPROCESS	23
OFFERSKAP OCH AKTÖRSKAP	24
OFFERSKAPSPROCESS.....	25
VICTIMIZATION PERSPEKTIV	26
RESULTAT	28
FORMER AV VÅLD.....	28
<i>Fysiskt våld</i>	28
<i>Psykiskt våld</i>	28
<i>Ekonomiskt våld</i>	29
<i>Sexuellt våld</i>	30
ATT LÄMNA FAMILJEN OCH BLI PLACERAD	31
BEHOV AV HJÄLP	32
SAMMANFATTNING AV RESULTAT	37
ANALYS	38
FORMER AV VÅLD	38
ATT LÄMNA FAMILJEN OCH BLI PLACERAD	40
BEHOV AV HJÄLP	41
DISKUSSION	45
EGNA REFLEKTIONER	47
KÄLLFÖRTECKNING	48
BÖCKER	48
FÖRELÄSNINGAR	51
AVHANDLINGAR	51
ELEKTRONISKA KÄLLOR	51
BILAGA.....	53
INTERVJUFRÅGORNA	53

Inledning

Nedan diskuteras bakgrunden till uppsatsen.

Bakgrund

”Hedersrelaterat våld, det är, du vet, när en tjej inte får ha någon pojkvän och sådant” sa en bekant till mig bara för några veckor sedan. Bilden av hedersrelaterat våld är ofta av en kuvad flicka i slöja som inte får träffa killar och måste stanna hemma och laga mat men den här bilden är oftast förenklad och felaktig och bakom göms ofta våldsamma historier. Hedersrelaterat våld är en företeelse som har kommit i mediernas ljus i Sverige de senaste tio åren. Ett antal mord väckte intresset från media och det som fick mest uppmärksamhet var mordet på Fadime Sahindal 2002. Mordet på Fadime ledde till att hedersrelaterat våld blev högaktuellt i medierna, i riksdagen och i flera andra delar av det svenska samhället. Omfattningen av problemet kartlades och behovet av skyddat boende och andra insatser granskades. 2003 beviljade regeringen länsstyrelserna i Stockholms län, Skåne län och Västra Götalands län 4,5 miljoner vardera för att kartlägga hur stort behovet av skyddat boende med hedersrelaterat våld inriktning var och vilka andra insatser som behövdes. Övriga länsstyrelser i landet fick också pengar för samma ändamål men mindre belopp. Resultaten från kartläggningen visade att hundratals flickor och kvinnor var i behov av skydd.¹ Mörkertalet tros dessutom vara stort, det kan vara tre till fyra gånger fler flickor än kartläggningen visade som är i behov av skydd.²

Som en del av min utbildning på Socionomprogrammet vid Göteborgs Universitet deltog jag i en 20-veckors praktik på ett skyddat behandlingshem med hedersrelaterat våld inriktning. Vilket ledde till en heltids fastställning efteråt. Jag hade redan ett intresse för hedersrelaterat våld då jag tycker att det är spännande att titta på hur olika kulturer kan leva sida vid sida i ett och samma land och även har läst om detta i olika kurser. Som invandrad till Sverige har jag erfarenhet av detta men jag var och är intresserad av att se på hur kulturer som har fler olikheter med den svenska kulturen kan fungera i det svenska samhället. Att praktisera på ett skyddat boende med hedersrelaterat våld inriktning var som en vändpunkt för mig i utbildningen eftersom jag hittade ett område som jag upplevde vara intressant, utmanande, givande och, roligt! Jag ville lära mig mer om vad de här flickorna har varit med om och varför de valde att lämna sina familjer. Behandlingsarbetet som ingår i arbetet kan vara avgörande för en flickas förmåga att ta sig framåt i livet. Behandlingsarbetet kan också sägas vara utformat efter de traumatiska upplevelserna flickan har varit med om. Jag blev intresserad av varför en flicka som har varit utsatt för våld under flera år till slut vågar lämna sin familj? Beror det på en viss form av våld eller handlar det om andra faktorer? Därför bestämde jag mig att skriva den här rapporten för att få svar på mina funderingar.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här rapporten är att kartlägga hur situationen ser ut för flickor som bor på skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld.

Frågeställningar:

1. Vilka former av våld har personalen erfarenheter av att flickorna som är placerade i skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld varit utsatta för?

¹ Reyes, Sterner, Lindberg, Lindsten & Johansson, 2004

² Thapar-Björkert, 2007, s.49, Hellström & Sterner, 2002, s.9

2. Vad menar personalen på skyddade boenden för flickor som varit utsatta för hedersrelaterat våld att de utlösande faktorerna var som ledde till att flickorna (lämnade sin familj och) blev placerade i skyddade boenden?
3. Vilka behov av hjälp har flickor som placeras i skyddade boenden på grund av hedersrelaterat våld?

Definitioner och avgränsningar

Det finns begrepp som används i rapporten vilka kan kräva förklaringar. Några av begreppen är omdiskuterade och därför är det viktigt att tydliggöra vad som avses när de använts i rapporten. För att introducera läsaren till de begrepp som kommer att användas nu följer en kortfattad definition av heder och hedersrelaterat våld. I kapitlet om tidigare forskning följer en mer ingående diskussion där begreppen och andra diskuteras och källor presenteras.

Heder

Inom hederskulturer anses heder vara det allra viktigaste i livet. Det handlar om kollektivets anseende. En familjs heder är förknippad med en kvinnas sexualitet. En kvinna ska vara oskuld när hon gifter sig och både innan och efter giftermålet ska hon uppföra sig på ett lämpligt sätt vilket innebär att hennes beteende ska vara lämpligt för en kvinna enligt kulturens normer. I den här uppsatsen kommer jag att utgå ifrån hederskulturers definition av heder.

Hedersrelaterat våld

Oftast när man tänker på hedersrelaterat våld så får man bilder av kuvade flickor i sjalar som inte får träffa killar eller delta i idrott i skolan. Men hedersrelaterat våld omfattar ett spektra av våld som sträcker sig från fysiskt t.ex. slag, psykiskt t.ex. kränkningar, socialt t.ex. utfrysning och sexuellt våld t.ex. sexuella övergrepp.

Avgränsningar

Hedersrelaterat våld drabbar inte bara flickor. Unga pojkar kan också utsättas för våld, de kan vara tvungna att hjälpa till att uppfostra och kontrollera flickorna och kan också tvingas ingå äktenskap. Än så länge finns det inga skyddade boende riktat mot pojkar i Sverige. HBT personer kan också vara särskilt hårt drabbade i hederskulturer. På grund av tidsbegränsningar och jag valt att inte inkludera pojkar eller HBT personer i den här undersökningen men det är ett område som kräver uppmärksamhet och är lämpligt för fortsatt forskning.

Metodkapitel

Här ska processerna före, under och efter materialinsamling beskrivas. Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet såväl som etiska frågor ska också diskuteras. En kort beskrivning av metoden ska ges innan en mer genomgående diskussion av metoden tas upp.

Fem kvalitativa intervjuer utfördes. Intervjupersonerna arbetar på skyddade boende med hedersrelaterat våld inriktning från hela landet. Tre telefonintervjuer och två personliga intervjuer genomfördes. Resultatet från intervjuerna analyserades utifrån Foucaults teorier om makt såväl som teorier om victimizationsprocess, offerskap och aktörsskap, offerskapsprocessen och victimization perspektiv. De här teorierna förklaras i teorikapitlet nedan. Men innan det följer en genomgång av processgången i arbetet med den här undersökningen.

Före materialinsamling

En undersökning ska, enligt John Lilja,³ leda till praktisk nytta, ökade kunskaper om fenomenet och det ska också underlätta fortsatta undersökningar av fenomenet, underlätta förutsägelser och underlätta kommunikation. Processen för den här rapporten började med att utforska kunskaper och undersökningar som redan finns.

Undersökningen inleddes med en litteratursökning på Libris⁴. Sökorden som användes var: *heder*, *hedersvåld*, *hedersrelaterat våld*, *hedersförtryck* och *hedersmord* och för att kunna hitta forskning från andra länder valdes också *honour violence*, *honour killing*, och *honour* såväl som med den amerikanska stävningen, *honor violence*, *honor killing* och *honor*. Sökningar på www.google.se med samma sökord som på Libris genomfördes och artiklar laddades ner från nätet. Andra material som har insamlats från exempelvis föreläsningar och skönlitteratur har också använts. Även litteraturlistan på Amnestys hemsida har använts som källa till artiklar och litteratur.

Utöver litteratursökningen insamlades information med hjälp av undersökningens handledare, Siv-Britt Björktomta som tidigare har forskat om hedersrelaterat våld och kunde ge tips och råd om relevanta böcker. Ämnet har också diskuterats med undersökarens kollegor.

Den här första fasen var tidskrävande, särskilt eftersom det fanns en stor mängd material att gå igenom. Det som saknades från genomläsningen av litteraturen var en mer ingående analys av formerna av våld som ingår i hedersrelaterat våld såväl som en förklaring till varför en flicka bestämmer sig att lämna sin familj. Därför valde jag att fokusera på de här två områdena men också vilka insatser flickorna får när de blir placerade i skyddat boende och efter vistelsen. Detta tycktes vara en intressant del då det skulle ge möjligheten att följa flickornas utveckling inte bara innan, utan även under och efter placeringen. Steiner Kvale beskriver att en undersökning har sju stadier vilket börjar med att man tydligt kopplar undersökningens *varför* och *vad* med *hur* man ska få fram kunskapen som eftersträvas⁵. Anledningen till att undersökningen gjordes var för att den var ett obligatoriskt moment i Socionomutbildningen vid Göteborgs Universitet och att ett intresse för hedersrelaterat våld fanns hos undersökaren. Nästa steg var att formulera syftet och frågeställningen. Alla undersökningar börjar med en fråga som man vill få svar på. Att komma fram till detta kan vara en lång process då en undersökare måste vara så förutsättningslös som möjligt. Trots att

³ Lilja, 2005, s.47-8

⁴ Libris är de svenska universitets- och forskningsbibliotekens söktjänst

⁵ Kvale, 1997, s.85

man kanske anar vad resultaten kommer att visa, måste man fokusera på problemet, vad är det jag vill veta? Man ska vara klar och tydlig så att framtida läsare kan förstå vad det är man vill undersöka.⁶ Frågeställningen ska vara kopplad till syftet samt vara intressanta och lätt att förstå. Den här undersökningens syfte är, som nämnts ovan, att kartlägga hur situationen ser ut för flickor som bor på skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld.

Nästa steg är följaktligen att räkna ut hur man ska undersöka de valda frågeställningarna.

Hur kan man fånga upp den information som ska samlas in på det bästa möjliga sätt? Först övervägdes att göra enkäter eftersom man kan få svar från fler personer än om man gör intervjuer. Men eftersom syftet med undersökningen var att få en bild av ett område som är ganska outforskat verkade det olämpligt att skriva enkätfrågor då det kan leda till begränsningar och det skulle inte ge något större utrymme för utveckling av intressanta eller oplanerade vägar. Detta är en tillgång då man kan samla in information mer förutsättningslöst och be informanterna att utveckla sina resonemang⁷ vilket skulle vara omöjligt med enkäter.

Därför är svaret på *hur* undersökningen har genomförts att en kvalitativ metod har använts då "*förståelse eftersträvas*"⁸ och kvalitativa forskningsintervjuer har valts eftersom denna metod är lämplig när man ska ge sig in på ett outforskat område, vilket rapporten gör.⁹

Innan man kan börja skriva intervjufrågorna måste man välja vem man ska intervjua. Att intervjua flickor som är placerade i skyddade boende om deras historier verkade som det mest självklara sättet att samla in information men detta skulle ha varit svårt med den tidsramen som fanns. För att en flicka ska berätta om våld och förtryck krävs oftast en relation byggd på tillit vilket tar tid att skapa. Det fanns därför en risk att flickorna inte skulle våga berätta hela sin historia vilket skulle påverka resultaten. Maren Bak tar upp att intervjuer med utsatta människor kan innebära ett nytt trauma¹⁰ och därför bestämde jag att rikta uppmärksamheten mot personalen på, och föreståndare för, skyddade boenden. Fördelen med detta är att man inte behöver bygga upp en tidskrävande relation med respondenten och att respondenterna har tillgång till flera upplevelser från flera flickor. Personalen har oftast hunnit skapa en relation till flickorna eftersom många av flickorna har bott på respektive skyddat boende under en längre tid. Personalen har därför tillträde till flickornas bakgrund på ett sätt som det skulle ta en utomstående flera månader, om inte år, att få tillgång till. Nackdelen är att all information man samlar in är andrahandsinformation, det vill säga det är personalens berättelser om flickornas berättelse. Därför bestämdes det att fokusera på personalens *upplevelser och erfarenheter* av hedersrelaterat våld istället för flickornas upplevelser och erfarenheter.

När det gäller urvalet av respondenter i kvalitativa undersökningar är det ovanligt att man väljer att undersöka hela populationen man är intresserad av eftersom detta är resurs- och tidskrävande. Dessutom är grundtanken "*att exemplifiera, inte att generalisera.*"¹¹ Det första steget är att "*identifiera vilka aktörer som upplever problemet.*"¹² Man kan därefter göra ett selektivt urval där man väljer ut respondenter efter vissa kriterier. I den här undersökningen behövdes respondenter med erfarenhet av att ha jobbat med flickor som har placerats i skyddade boende på grund av hedersrelaterat våld. Helst sågs också att respondenterna hade längre erfarenhet för att detta ger de en större kunskaps- och upplevelsebas att svara på intervjufrågorna utifrån.

Siv-Britt Björktomt, handledare för föreliggande rapport, har tidigare forskat om hedersrelaterat våld och kunde rekommendera skyddade boenden där personal att intervjua

⁶ Svenning, 1997, s.30

⁷ Widerberg, 2002, s.16

⁸ Lilja, 2005, s.43

⁹ Tikkanen, 2008-09-18

¹⁰ Bak, 2007, s.12

¹¹ Svenning, 2003, s.101

¹² Lilja, 2005, s.39

hittades. Denna urvalsmetod liknar mest *snöbollsmetoden* där man låter ”*varje intervju ger uppslag till nya intervjuer.*”¹³ Jag letade fram telefonnummer till de skyddade boenden min handledare rekommenderade och tog kontakt med en anställd på varje, sammanlagt fem. Jag frågade om de skulle vara intresserade av att delta i en telefonintervju som beräknades ta mellan 45-60 minuter. Det förklarades att undersökaren var student på socionomprogrammet vid Göteborgs Universitet som skriver en c-uppsats som handlar om hedersrelaterat våld. Lilja tar upp att det kan vara lönsamt att berätta att man är student då:

*”... det skapar en neutral relation och antyder att undersökningen inte hotar informantens ställning.”*¹⁴

När det gäller antalet respondenter brukar det ligga runt 15 ± 10 .¹⁵ I den här undersökningen användes fem intervjuer eftersom detta ansågs ge tillräckligt med material för att kunna få en utförlig bild av undersökningsämnet. Man kan diskutera hur generaliserbara resultaten kommer att vara med fem respondenter men Kvale tar upp en intressant diskussion kring detta och poängterar att:

*”En vanlig kritik av intervjuundersökningar är att det inte går att generalisera från deras resultat eftersom intervjupersonerna är för få. Ett paradoxalt svar på detta ur psykologins historia är att man bör koncentrera sig på ett fåtal intensiva fallstudier om syftet är att erhålla generell kunskap.”*¹⁶

Men Kvale tar även upp att kvalitativa undersökningar med generaliserbarhet kan innebära få undersökningspersoner men sådana undersökningar innebär också ett stort antal observationer och det är det som gör det möjligt att generalisera.¹⁷ Syftet men den här undersökningen är dock inte att generalisera utan att upptäcka och kartlägga.

Enligt Kvale¹⁸ ska intervjuerna vara öppna och föga strukturerade och intervjuaren ska samtidigt följa upp respondentens svar såväl som leta efter ny information och nya aspekter eller perspektiv. Den här typen av intervju kallas för semistrukturerad och är en blandning av strukturerad och ostrukturerad. Fördelen med en strukturerad intervju är att man kan vara säker på att alla informanter svarar på samma frågor. Men nackdelen är att det inte finns utrymme för att diskutera oväntade svar. När det gäller ostrukturerade intervjuer är fördelen att man har större utrymme att kunna utveckla respondenternas svar vilket kan leda till nya och intressanta områden. Nackdelen är att man inte ställer precis samma frågor till respondenterna vilket kan göra det svårare att jämföra svaren.

Genom att välja semistrukturerad intervju har man fördelarna av båda metoderna, det blir lättare att analysera, men man har också möjligheten att inkludera ny information. En semistrukturerad intervju ger intervjuaren möjligheten att

*”göra förändringar vad gäller frågornas form och ordningsföljd om så krävs för att följa upp svaren och berättelserna från den intervjuade.”*¹⁹

¹³ Svenning, 2003, s.111

¹⁴ Lilja, 2005, s.40

¹⁵ Kvale, 1997, s.98

¹⁶ Kvale, 1997, s.98

¹⁷ Kvale, 1997, s.98

¹⁸ Kvale, 1997

¹⁹ Kvale, 1997, s.117

På så sätt har man som intervjuare större frihet att följa nya banor som öppnar sig under intervjun vilket kan leda till en ny och intressant vinkling eller nya perspektiv. En intervjuguide ska användas vilket är en ”översikt över de ämnen som ska täckas och förslag till frågor”²⁰ för att säkerställa att alla respondenter svarar på samma frågor. Vidare skall intervjufrågorna vara öppna och icke-ledande. Att skriva intervjufrågor innebär som tidigare nämntes att man arbetar så förutsättningslöst som möjligt. Processen med intervjufrågorna började med att dela upp intervjun i före, under och efter placeringen. På så sätt fick intervjun en struktur som gjorde det lättare att formulera frågorna. Att skriva intervjufrågorna var en svår process eftersom man inte ska fokusera på svaren, det vill säga, trots att man ska skriva en fråga som man vill ha svaret på, kan man inte gissa sig fram till vad svaret kommer att bli. Det finns en risk att man låter sina egna antaganden skriva frågorna.

Rollen som intervjuare är svår och kräver att man har kunskap om och intresse för undersökningens ämne.²¹ Man måste även ha en förståelse för ämnet. Samtidigt behöver man vara försiktig med att inte låta sin förståelse för ämnet styra hur man tolkar respondentens svar, man måste vara öppen för intervjupersonens berättelse och hitta nya och intressanta infallsvinklar utifrån svaren.²²

Undersökaren kan aldrig vara helt objektiv då hon eller han bär med sig baggage i form av erfarenheter, värderingar och upplevelser som är svårt, om inte omöjligt att lägga åt sidan under intervjun. Det minsta man kan göra är att vara medveten om sin bakgrund och reflektera över hur detta kan påverka hur man tolkar svaren och informanterna. Kvaliteten av informationen man får fram från informanterna beror till stor del på undersökarens skicklighet.²³ Men intervjuaren får samtidigt inte glömma bort att:

*”forskningsintervjun är en mellanmänsklig situation, ett samtal mellan två parter om ett tema av ömsesidigt intresse.”*²⁴

Under materialinsamling

Detta var en ganska lång process då det ibland var svårt att nå de önskade respondenterna. I den här rapporten genomfördes tre av fem intervjuer per telefon på grund av ekonomiska och tidsmässiga begränsningar. Detta för med sig vissa metodologiska svårigheter då man förlorar viktiga aspekter som finns vid en personlig intervjusituation. Kroppsspråk till exempel är omöjligt att fånga i en telefonintervju och det kan vara lättare att känna av respondentens inställning till vissa frågor eller om det uppstår ett missförstånd. För att kompensera detta antecknade jag under hela intervjun och förändringar i rösten, upplevt motstånd till att svara på vissa frågor, såväl som när respondenterna verkade vara mer intresserade av vissa frågor noterades. Fördelen med telefonintervju var först och främst att man kunde intervju ett större antal respondenter som befinner sig på olika orter och att det var lättare att hitta en tid som skulle passa både respondenten och undersökaren.

Två av telefonintervjuerna spelades in på en mobiltelefon med inbyggd röstinspelningsfunktion. Den tredje respondenten som intervjuades per telefon gav dock inte samtycke till det. De övriga två spelades in med diktafon då det var möjligt att träffa respondenterna och genomföra personliga intervjuer. Samtliga respondenter frågades om samtyckte till inspelningen vilket alla utom en gav. För intervjun utan inspelning skrevs mer anteckningar för att få med essensen i svaren. Den här respondentens svar är med i resultatet

²⁰ Kvale, 1997, s.121

²¹ Kvale, 1997, s.123

²² Larsson, 2005, s.101

²³ Larsson, 2005, s.102

²⁴ Kvale, 1997, s.117

då jag anser mig lyckats fånga upp kontentan av det respondenten sa. Alla respondenter fick också möjligheten att läsa igenom en utskrift av sin intervju vilken skickades till dem via epost. Samtliga erbjöds att ge synpunkter och lämna kommentarer vilket alla utom en respondent gjorde. Respondenterna informerades också att alla namn och platser skulle avidentifieras.

Under intervjuens gång användes en intervjuguide för att säkerställa så att alla svarade på samma frågor, vilket också gav utrymme att utveckla respondenternas svar. Detta gjorde att intervjuprocessen också blev en lärandeprocess vilket påverkade metoden positivt eftersom det gav större frihet att förbättra och utveckla undersökningen.

Under den första och andra intervjun uppgav respondenterna att det skulle ha varit bra att få intervjufrågorna innan intervjun för att kunna förbereda sig. På grund av detta skickades intervjufrågorna i förväg till de tre sista respondenterna. Detta upplevdes inte påverka resultatet avsevärt då som tidigare nämndes, alla respondenter fick möjligheten att läsa igenom sina svar innan analysprocessen inleddes och därmed gavs tillfälle att ge ytterligare kommentarer.

Efter materialinsamling

Det första steget var att göra exakta utskrifter av telefonintervjuerna. Utskrifterna är skrivna ord för ord men vissa uttryck som *ohh*, *så* och *ehm* har tagits bort för att underlätta läsning. Utskrifterna skickades via epost till respektive respondent och de ombeddes svara med kommentarer om de så önskade. Efter att alla hade godkänt intervjuutskrifterna var det dags att börja sammanställa resultaten.

Processen började med en annan genomläsning av texterna. Texterna hade redan lästs minst fyra gånger för att kunna få en tydlig bild av var och ens svar. Texterna skrevs ut och varje text märktes med en färg för att undvika att texterna blandas ihop.

Nästa steg var att titta på de tre frågeställningarna och göra en sammanställning av respondenternas svar på dem. Eftersom intervjuerna utfördes med en tydlig indelning mellan olika typer av våld, anledning till placering och insatser verkade detta var det bästa sättet att också arbeta med texterna. Texterna lästes genom igen och återkommande tema drogs ut, det vill säga saker som alla respondenter nämnde plockades ut och skrevs ner i resultatet. Varje citat noterades i texterna för att säkerställa att alla relevanta påståenden användes. Texterna jämfördes och skillnader diskuterades. Under den här delen märktes det att vissa av frågorna ledde till intressanta följdfrågor vilka har tagits upp i resultatet.

Slutligen kom valet av teori. Före materialinsamlingen hade jag valt att arbeta induktivt eftersom jag ville att materialet skulle styra vilken inriktning undersökningen skulle ta. Enligt Larsson innebär induktivt arbete att man kan:

*”fånga eller skapa förutsättningar för att den studerande aktören ska erbjudas goda möjligheter att med egna ord och begrepp beskriva sina upplevelser i olika avseende.”*²⁵

Rapportens syfte var att kartlägga och undersöka. Därför passar en induktiv metod in i undersökningen. Genom den får respondenterna större utrymme utan att bli begränsade av intervjufrågor som har sin utgångspunkt i en viss teori. Vidare kan man också se en fördel med metoden eftersom det bara finns ett fåtal studier inom det här området och jag tyckte att det skulle vara spännande och intressant att se vart materialet skulle leda mig.

Efter att materialet insamlats och resultatet sammanställts blev det tydligt att två teman trädde fram under alla intervjuerna, nämligen makt och flickornas kraft att ta sig ur situationen. Därefter var det dags att välja teori att analysera respondenternas svar utifrån.

²⁵ Larsson, 2005, s.22

Foucaults teori om makt valdes då den verkade relevant tillsammans med teorier om offerskap och aktörskap, det vill säga hur man blir ett offer eller aktör och hur man tar sig ur en offerroll.

Validitet, reliabilitet, generaliserbarhet

All forskning har inbyggda svårigheter när det gäller validitet och reliabilitet. För att kunna veta om föreliggande undersökning har en hög eller låg validitet måste man ställa frågan: har jag mätt det som jag ville mäta, det vill säga, har jag ”fångat verkligheten”²⁶? När det gäller reliabilitet måste man ställa andra frågor: är resultaten tillförlitliga och kan de generaliseras? Om en annan undersökning utförs på samma enhet med samma metoder, skulle resultatet bli detsamma?

Validitet kan delas upp i inre och yttre validitet. Om en undersökning har hög inre validitet innebär det att det finns en stark koppling mellan teorin och empirin i undersökningen medan yttre validitet handlar om i vilken mån man kan generalisera resultaten i en vidare ram.²⁷ Om man har ställt rätt frågor till rätt personer och ställt tillräckliga många frågor, kan man säga att undersökningen har hög validitet. Även om man kan tycka att undersökningen har hög inre validitet, finns det utrymme för kritik. Trots att man som undersökare kan tycka att man har ställt rätt frågor till rätt personer för att fånga verkligheten, har man faktiskt bara lyckats fånga *personalens* verklighet och inte nödvändigtvis *flickornas* verklighet, det vill säga, den *verkliga* verkligheten. Men avsikten med den här undersökningen var att fånga personalens verklighet vilket stärker undersökningens validitet. Utöver personalen kunde undersökaren ha intervjuat flera aktörer, exempelvis socialsekreterare, kuratorer, flickor, familjemedlemmar och så vidare för att kunna skaffa en bättre, mer nyanserat bild av verkligheten. På så sätt skulle man ha lyckats fånga hur det faktiskt går till när en flicka lämnar sin familj. Om man förutsätter att undersökningen ville mäta hur personalen säger sig ha upplevt hedersrelaterat våld, kan man dra slutsatsen att undersökningen har en hög inre validitet. Att intervjuerna spelades in och antecknades är också stöd för en hög inre validitet.

När det gäller yttre validitet hade undersökningen inte som mål att kunna generalisera resultaten från personalen i just de här skyddade boendena till alla skyddade boenden i riket och därför kan man säga att den yttre validiteten är låg. Men, enligt Kvale,²⁸ kan generaliserbarhet delas upp i tre former; naturalistisk, statistisk och analytisk generalisering. Naturalistisk generalisering utvecklas från personlig erfarenhet och leder till förväntningar snarare än förutsägelser. Statistisk generalisering baseras på statistisk vilket gör det möjligt att generalisera från slumpmässiga utvalda undersökningspersoner till hela populationen. Den sista, analytisk generalisering innebär att man noggrant överväger om resultaten kan användas för att ge vägledning i liknande situationer. Enligt Kvales definition kan den här undersökningen göra anspråk på analytisk generalisering eftersom resultaten i viss mån kan användas för att få en bild av hur situationen ser ut på skyddade boende runt om i landet. Men, generaliserbarheten är begränsad på grund av antalet deltagare och mängden insamlad material. För att undersökningen skall ha större analytisk generaliserbarhet krävs fler respondenter och mer djupgående intervjuer, någonting som inte var möjligt i föreliggande studie men är ett område för fortsatt forskning.

Validitet är ett krav i alla undersökningar, man måste kunna bevisa att man mäter det man hade tänkt mäta. När det gäller reliabilitet kan det finnas flera problem, exempelvis, att intervjuaren har ställt ledande frågor, intervjuareffekter eller att intervjufrågorna har varit ottydliga. Detta kan påverka hur tillförlitliga resultaten är. Under undersökningens gång kan

²⁶ Svenning, 2003, s.64

²⁷ Svenning, 2003, s.65

²⁸ Kvale, 1997, s.210

det komma flera oberoende variabler som en konsekvens av den naturliga kontexten undersökningen sker i, man kan säga att ”*autenticitet (äkthet) är viktigare än behandling och kontroll.*”²⁹ Den här undersökningen gör anspråk på reliabilitet då en annan undersökning som utförs med samma respondenter skulle ge samma resultat med en test-retest metod³⁰. Att respondenterna fick läsa genom respektive intervjuutskrifter ökar också reliabiliteten eftersom detta minskar risken för feltolkningar och missförstånd. Här kan man också titta på frågorna som används eftersom ledande frågor skulle påverka undersökningens reliabilitet. Jag var medveten om att inte ställa ledande frågor under intervjun och var noga med att ingen av frågorna i intervjuguiden skulle vara ledande.

Etiska frågor

Rapportens ämne är känsligt och respondenterna tillfrågades också att ge exempel utifrån sin arbetslivserfarenhet med hedersrelaterat våld. Respondenterna har därför avidentifierats för att minska risken att kopplingar kan göras mellan svaren och flickorna respondenterna beskriver. Avidentifiering gjordes också då undersökningens avsikt inte var att skilja ut hur olika skyddade boenden arbetar utan att få en bild på hur hedersrelaterat våld ser ut utifrån personalens erfarenheter och upplevelser. En intressant aspekt skulle ha varit att jämföra de olika boendena men även detta får vara ett ämne för fortsatt forskning.

Alla respondenterna gav informerat samtycke vilket innebär att undersökningens generella syfte förklarades innan intervjun påbörjades likväl som upplägget för intervjun och att respondenterna erbjöds avbryta om de ville.³¹ Alla respondenter frågades också om intervjun kunde spelas in vilket fyra samtyckte till. En respondent gav inte samtycke och därför spelades inte den intervjun in.

För att säkerställa att texten som analyseras i rapporten är det som respondenterna faktiskt sa fick alla möjligheten att läsa igenom respektive intervjuutskrift innan resultaten skrevs. Detta minskar risker för att undersökningen återger respondentens kommentarer på ett felaktigt eller missvisande sätt.

Undersökarens roll innebär också att etisk hänsyn måste tas. Här är det viktigt att undersökaren förblir oberoende under hela undersökningsprocessen. Detta gäller främst i intervjusituationer där det kan finnas risk för att undersökaren ”*goes native*”³², det vill säga att man börjar tolka och se saker utifrån respondenternas perspektiv, istället för att hålla sig neutral och förutsättningslös. Risken för detta kan vara större under längre undersökningar där undersökaren fördjupar sig i respondenter under en längre period. I den här undersökningen har jag försökt hålla mig objektiv under hela processen och eftersom telefonintervjuer används i tre av fem fall så fanns det en obefintlig risk av *going native*.

²⁹ Backman, 2008, s.60

³⁰ Svenning, 2003, s.68

³¹ Kvale, 1997, s.107

³² Kvale, 1997. S.112

Tidigare forskning

I den här delen ska tidigare forskning om heder och hederskulturer, hedersrelaterat våld och förtryck förklaringsmodeller, former av hedersrelaterat våld och förtryck, ”så kallat” hedersrelaterat våld, skyddat boende och hedersrelaterat våld, att bli placerad på skyddat boende samt lagar diskuteras.

Heder och hederskulturer

Med begreppet kultur avses här:

*”kollektiva regler, tankeformer och värdemönster som delas av människor på en viss plats under en viss tidsperiod.”*³³

Kulturer som värderar heder högt hittas i länder i Afrika (främst bland muslimer i Nordafrika), Mellanöstern och Central- och Sydasien³⁴. Ursprunget till hedersvåld dateras till förislamisk tid³⁵ och det finns inga kopplingar till religion trots att det ofta antas finnas en koppling till Islam, ett antagande som Purna Sen argumenterar har stärkts sedan terrorattacken i USA den 11:e september 2001³⁶. Det behöver poängteras att inte alla medlemmar i en hederskultur stödjer hedersrelaterat våld och förtryck, alla är ju olika och det kan finnas större likheter mellan olika kulturer än det finns inom en kultur.

Rasool Awla beskriver familjestrukturen inom hederskulturer som hierarkisk, man har inget privatliv, familjens intresse är överordnande den enskildes och att:

*”en medlem för sig, bortkopplad från andra medlemmar, saknar mening och funktion.”*³⁷

Man kontrollerar sina barn, pojkar prioriteras framför flickor och barn ska lära sig att lyda och respektera de vuxna förebilderna.³⁸ Hederskulturer ser kollektivet som den minsta enheten och enligt Mikael Kurkiala kan en individ amputeras om individen hotar den sociala kroppens överlevnad.³⁹

Den norska socialantropologen Unni Wikan beskriver individens egna uppfattningar om sig själv som mindre viktiga än samhällets och hon definierar heder som:

*”omvärldens värderingar av en person, snarare än om personens egna moraliska kvaliteter. Heder ligger i det yttre, i hur saker och ting uppfattas.”*⁴⁰

Heder är någonting som man kan förlora eller återfå, Wikan liknar det vid ens näsa, ”man har den, eller man har den inte.”⁴¹ Inom hederskulturer värderas heder högre än något annat i livet, till och med religion. Skam anses inte vara hederns motsats enligt Wikan utan skam är mer gradvis men, som tidigare nämndes, heder är någonting man antingen har eller inte har.⁴²

³³ Johnsson & Miegel, 1996 citerad i Lindberg, 2008, s.49

³⁴ Awla, 2005, s.127

³⁵ <http://www2.amnesty.se/krg.nsf/Webbdokument/73BB737C68B9E97AC1256C94003F01DF?opendocument>

³⁶ Sen, 2005, s.42

³⁷ Awla, 2008

³⁸ Awla, 2008

³⁹ Kurkiala, 2005, s.10

⁴⁰ Wikan, 2005, s.67

⁴¹ Wikan, 2005, s.65

⁴² Wikan, 2005

Wikan skriver vidare att heder är manligt, kvinnor har ingen heder, bara skam i kroppen⁴³, en koppling till en kvinnas sexualitet, som Rida Sidawi⁴⁴ också beskriver det. Enligt Sidawi är kvinnor verktyg som inte existerar utanför kollektivet: hela kvinnans värde är begränsat till hennes mödomshinna. Hennes oskuld är männens heder.

Heder kan förloras genom att bryta mot hederskodexen. Awla skriver att flickor vanhedrar sin familj om ”*de har dristat sig till att inleda en relation överhuvudtaget!*”⁴⁵. Han menar att man drar skam över familjen om man i offentligheten visar att man inte är oskuld längre, exempelvis genom att man går hand i hand med sin pojkvän på stan. Enligt Eldén⁴⁶ räcker det att en flicka får dåligt ryckte för att dra skam över släkten. Det har funnits fall där flickor har blivit mördade på grund av missförstånd och ryktspridning⁴⁷. Ryktet kan vara livshotande.

Det är inte bara unga flickor som drabbas av hedersrelaterat våld, förtryck och mord. Det kan också drabbas unga män likväl som homosexuella, bi- och transpersoner. För HBT personer som lever i hederskulturer kan ett avslöjande vara fatalt. HBT personer i hederskulturer utsätts för konstant symboliskt våld eftersom deras sexuella identitet inte bekräftas av kollektivet.⁴⁸ Våld kan utövas mot dessa personer om det anses att de bryter mot normerna och drar skam över familjen.⁴⁹ En kartläggning av Socialstyrelsen visade att unga män också kan drabbas av hedersrelaterat förtryck, exempelvis genom att inte få välja livspartner. Kartläggning visade att tre procent av pojkar och fem procent av flickor bland elever i årskurs två på gymnasiet oroade sig för just detta.⁵⁰

Majoriteten av dem i Sverige som praktiserar hedersrelaterade traditioner har kommit hit från andra länder på grund av sociala, politiska, humanitära eller religiösa skäl.⁵¹

Våld

World Health Organisation definierar utsatthet hos barn som:

*“all forms of physical and/or emotional ill-treatment, sexual abuse, neglect or negligent treatment...resulting in actual or potential harm to the child’s health, survival, development or dignity in the context of a relationship of responsibility, trust or power.”*⁵²

Barn kan följaktligen fara illa på olika sätt; sexuella övergrepp, fysisk misshandel, psykisk misshandel och försummelse (omsorgssvikt, neglect).⁵³ Trots att det är svårt att generalisera om konsekvenserna, då flera faktorer spelar in, exempelvis vem förövaren var och intensitet, kan man ändå säga att psykisk misshandel och omsorgssvikt orsakar ”*den största delen de skadliga konsekvenserna för barnets utveckling och hälsa.*”⁵⁴

Carl Göran Svedin som har forskat mycket om barn som far illa beskriver fyra olika former av hur barn kan fara illa så här; *Försummelse/omsorgssvikt* är när barnet allvarligt eller långvarigt har utsatts för såväl fysisk som psykisk bristande omvårdnad och skydd. *Psykisk misshandel* innebär ett mer aktivt beteende från vårdnadshavarens sida, ofta som ett upprepat

⁴³ Wikan, 2005, s.70

⁴⁴ Sidawi, 2007, s.30

⁴⁵ <http://www.aftonbladet.se/vss/debatt/story/0,2789,776488,00.html>

⁴⁶ Eldén, 2003

⁴⁷ Onal, 2008

⁴⁸ Bremer, Brendler-Linqvist & Wrangsjö, 2006, s.102

⁴⁹ Se Knutagård & Nidsjö (2004) för en mer utförlig diskussion.

⁵⁰ Socialstyrelsen, 2007

⁵¹ Schlytter & Linell, 2008, s.9

⁵² http://www.euro.who.int/violenceinjury/violence/20051125_1

⁵³ Svedin, 2002, s.55

⁵⁴ Svedin, 2002, s.55

beteende som föremedar till barnet att det är värdelöst, oölskat, öönskat eller i vägen. Det omfattar också avvisande, isolering, terrorisering eller hot om det samma, eller hot om våld. *Fysisk misshandel* är när vårdnadshavaren eller någon annan vuxen genom sina aktiva handlingar åsamkar barnet skada.⁵⁵

Hedersrelaterat våld och förtryck förklaringsmodeller

Radhika Coomoraswamy, FNs tidigare specialrapportör om mäns våld mot kvinnor definierar hedersrelaterat våld som:

*”uppmuntras av kollektivet som ett led i ett strukturellt och institutionaliserat förtryck och utgör ett medel för att utöva kontroll av individer, primärt kvinnor och flickor, i samhällen där heder får innebörden av kontroll av kvinnors sexualitet.”*⁵⁶

Här kan man också se betydelsen av normer och prestation. Amnestys definition fokuserar på förtrycket av kvinnor, att hedersrelaterat våld, förtryck och mord förekommer i patriarkala samhällen som ett sätt att kontrollera kvinnor.⁵⁷ Welchman och Hossain⁵⁸ fokuserar på motivationen bakom våldet och inte förövaren eller utövandet. Våld, förtryck och mord kan vara en konsekvens av faktiskt eller misstänkt sexuellt umgänge eller sexuella handlingar utanför äktenskapet eller om en kvinna tros ha vanhedrat familjen. Detta kan innebära allt från samlag till klädselval men även misstankar om olämpligt eller opassande beteende kan leda till våld eller mord.⁵⁹

Enligt en rapport skriven av *Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete* används begreppet hedersrelaterat inte av de direkt berörda, ”utan det är ett begrepp som i huvudsak brukas av utomstående.”⁶⁰ Rapporten tar även upp skillnaden mellan hedersrelaterat våld och andra former av våld mot kvinnor och använder FNs beskrivning vilket urskiljer vissa aspekter av det hedersrelaterade våldet jämfört med annat våld, exempelvis kontroll av kvinnor, att våldet utövas kollektivt av familjen och att våldet kan vara offentligt.⁶¹

Det finns olika sätt att se på hedersrelaterat våld och förtryck. En socioekonomisk förklaringsmodell säger att hedersförtryck uppstår i kulturer med en avsaknad av välfärd, starkt patriarkaliskt tänkande, stark religiös tro och ingen eller svag delaktighet i Upplysningen.⁶²

Wikan påpekar att män också kan drabbas av hedersrelaterat våld och förtryck och att:

*”sålunda kan det inte förstås inom ramen för ’strukturellt våld mot kvinnor’ eller ’globaliserat kvinnoförtryck’ utan våldet ’bottnar i en specifik hedersideologi.’*⁶³

Hur ska man då se på hedersrelaterat våld? Att en *man* slår sin dotter eller att en *kurd* slår sin dotter? Masoud Kamali tar upp att mediernas syn på det och beskriver att om en man med invandrarbakgrund dödar sin fru betraktas det att ha haft någonting med heder att göra. Men

⁵⁵ Svedin, 2002, s.56

⁵⁶ Johnsson-Latham, 2005, s.26

⁵⁷ <http://www2.amnesty.se/krg.nsf/Webbdokument/777AC41DF92F181EC1256C94003EC1A9?opendocument>

⁵⁸ Welchman & Hossain, 2005

⁵⁹ Welchman & Hossain, 2005, s.5

⁶⁰ Håkansson, 2006, s.12

⁶¹ FNs generalförsamling, 2006

⁶² Upplysningstiden kännetecknades av ”krav på respekt för individens rättigheter, förnuft och en ny fokusering på människan i centrum istället för Gud.” Grutzy & Kock, 2008

⁶³ Wikan, 2005, s.65. Se Sen, 2005 för en mer utförlig diskussion.

om en man med svensk bakgrund dödar sin fru beskrivs det som vansinne, svartsjuka eller ett tragiskt familjedrama. Han menar vidare att anledningen till mordet kan vara desamma, att kvinnan vägrar ”att acceptera en patriarkal könsmaktionsordning där mannen är överordnad”⁶⁴

Socialantropologen Thomas Hylland Eriksen skriver att samhällets rädsla att acceptera och se kulturskillnader har ”betydelse för våra värderingar och handlingar.”⁶⁵ Medan Mikael Lorentzen diskuterar rädslan som många känner inför att uttala sig om hedersrelaterat våld då de inte vill riskera att uppfattas som rasister. Han skriver att man inte kan stå för mänskliga rättigheter och tolerans samtidigt då våra diskursiva kategorier inte tillåter det.⁶⁶

Stieg Larsson tar upp diskussionen om mediernas syn på ”svenskt och osvenskt våld mot kvinnor”⁶⁷ och jämför mediernas bevakning av mordet på Melissa Nordell, en svensk kvinna som dödade av sin pojkvän två månader innan Fadime Sahindal mördades av sin pappa. Enligt Larsson fanns det paralleller mellan mordet, men han menade att Fadimes mord förklarades nästan uteslutande utifrån ett kulturellt perspektiv, att det var hennes kurdiska pappa som dödade henne på grund av kulturella anledningar medan orsaken till Melissas mord beskrevs utifrån pojkvännens affekt, att han blev vansinnig.

Den här skillnaden utvecklas av Awla⁶⁸ som beskriver:

	Mord på kvinnor i kulturer där hedersmord inte förekommer	Hedersmord
Vem utför mordet	En kvinna mördas i de flesta fall av sin make, före detta make, pojkvän eller sambo.	Vilken nära manlig släkting som helst kan döda den kvinna som ”vanhedrat” familjen.
Orsaken	Orsaken eller motivet är oftast att kvinnan har hittat en annan man eller lämnat sin man.	Orsaken kan vara en föräktenskaplig kärleksrelation. Rykten, gester eller miner kan räcka för att bli dödad.
Tillfälle	Mannen dödar i regel kvinnan i affekt på grund av svartsjuka, ägandebegär, förlorad kontroll eller förlorat självförtroende.	Ett hedersmord sker i regel inte i affekt, utan är en överlagd handling. Mordet sker på grund av en ”idévärld” och förlorad familjeheder.
Gärningsmannens syn på mordet	Varken lagarna eller kulturella eller moraliska normer ger mannen rätt att döda kvinnan. Brottet fördöms kraftfullt och bestraffas hårt.	Det är inte bara mannens ”rätt” utan även deras skyldighet att döda den flicka eller kvinna som har vanhedrat familjen. Det finns en uppsättning moraliska och kulturella principer som legitimerar hedersvåld.
Tabell Awlas beskrivning av skillnader mellan hedersmord och mord på kvinnor i kulturer där hedersmord inte förekommer.		

⁶⁴ Kamali, 2004, s.32

⁶⁵ Hylland Eriksson, 2005, s.9

⁶⁶ Lorentzen, 2008, s.25

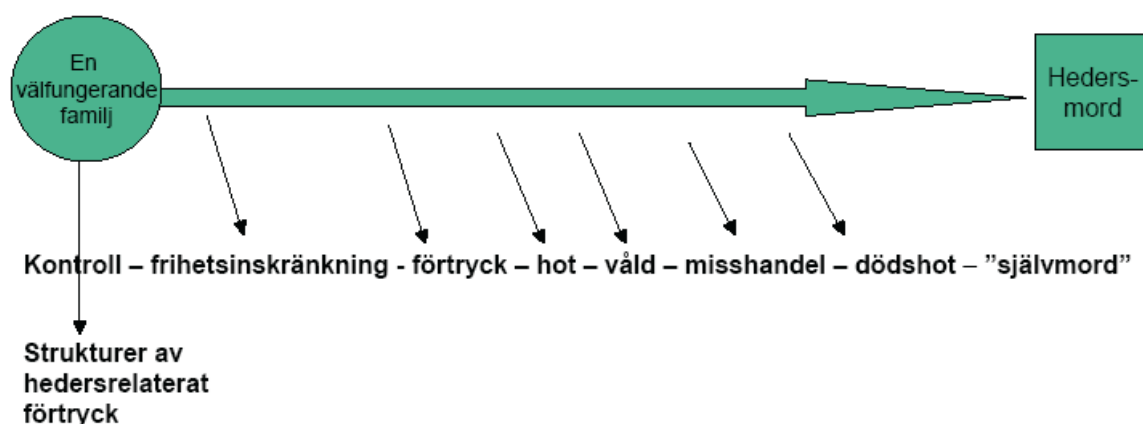
⁶⁷ Larsson, 2004

⁶⁸ Awla, 2005, s.130

Eva Österberg⁶⁹ beskriver fyra olika sätt att förklara hedersmord. Den första förklaringen är att det sker på grund av ett sätt att se på kvinnor och sexualitet i det svenska samhället som är olämpligt utifrån ett islamiskt perspektiv. Det andra perspektivet ser det som ett kulturellt problem som förekommer inom vissa invandrarkulturer. Den tredje förklaringen säger att hedersmord beror på könsmaktsordningen och patriarkal makt i samhället. Den sista förklaringsmodellen handlar om individens relation till kollektivet, att familjen måste skydda sin heder oavsett om det handlar om kvinnors eller mäns handlingar.

Formerna av hedersrelaterat våld och förtryck

Formerna av våld som ingår i hedersrelaterat våld kan också ses som att det sträcker sig från kontroll och frihetskränkningar till mord som Siv-Britt Björktomta⁷⁰ beskriver i nedanstående diagram:

Björktomta 2004

Figur : Björktomtas kontinuum av hedersrelaterat våld och förtryck

Björktomta poängterar att det är viktigt att tydliggöra att hedersmord kan förekomma i välfungerande familjer, inte bara dysfunktionella⁷¹ och ger exemplet av den afghanska familjen i Högsby som dödade dotterns pojkvän i heders namn. Familjen hade haft kontakt med socialtjänsten vilka beskrev den som välfungerande. Enligt Björktomta tog socialtjänsten inte hänsyn till hedersproblematiken som fanns i familjen med förödande konsekvenser.⁷²

Hedersrelaterat våld och förtryck kan ses som en upptrappning av våld som börjar med kontroll och frihetskränkningar och kan i värsta fall leda till mord. Själv mord förekommer då flickor (och pojkar) uppmuntras att begå självmord för att återfå familjens heder eller då ett mord döljs bakom ett självmord, som kan vara fallet med så kallade balkongmord där flickor hoppar eller knuffas från en balkong. Enligt Nadera Shalhoub-Kevorkian⁷³ och Amnesty⁷⁴ kan självmord användas som ett sätt att skylla över incest och våldtäkt, i synnerhet om det har resulterat i graviditet. Eftersom det inte är brottsligt att driva någon till att begå självmord

⁶⁹Österberg, 2005, s. 173

⁷⁰ Björktomta, 2006, s.20

⁷¹ Björktomta, 2006, s.19

⁷²Björktomta, 2006, s.18

⁷³Shalhoub-Kevorkian, 1999

⁷⁴ <http://www2.amnesty.se/krig.nsf/Webbdokument/AC17635750F7AEA2C1256C94004036B6?opendocument>

misstanker polisen att detta används som metod för att dölja hedersmord.⁷⁵ Detta kan innebära att mörkertalet när det gäller hedersmord är stort.

En rapport, skriven av Maria-Pelar Reyes för Länsstyrelsen i Stockholms län, delar in hedersrelaterat våld i fyra olika typer (av våld), främst psykiskt och socialt:⁷⁶

- Psykiskt** *Kränkning, skuld- och skambeläggning, förödmjukelser, nedvärdering, undandragen kärlek och omsorg, förföljelser, hot.*
- Socialt:** *Isolering, förbud att delta i normala aktiviteter i samhället, tvång till avvikande klädsel, avvikande beteende, ekonomiskt nöd, ofrivilligt bortförande.*
- Sexuellt** *I förlängningen är våldet ofta även sexuellt som exempelvis tvång till oönskat sex med okänd/oönskad person genom äktenskap.*
- Fysiskt** *Från örfil till mord.*

Tabell : Länsstyrelsens definition av de olika typerna av våld som ingår i hedersrelaterat våld.

En annan definition av sexuellt våld är den som Ouis⁷⁷ har kommit fram till i samband med *Rädda Barnens* undersökning om hedersrelaterat våld i Libanon, Jemen och Palestina. Ouis säger att det finns tre typer av sexuellt våld; *tidiga äktenskap, hedersvåld och sexuella övergrepp* och att de här formerna av sexuellt våld utövas av vissa individer inom hederskulturer för att kontrollera en individs sexualitet. Tidiga äktenskap ses som en form av sexuellt våld då det ofta är minderåriga som ingår i äktenskap och äktenskapet oftast är arrangerat eller påtvingat vilket bryter mot mänskliga rättigheter. Ouis anser att psykiskt, socialt och fysiskt våld kan betraktas som en del av hedersvåld då alla tre former används för att kontrollera en individs (oftast en kvinnas) sexualitet. Hedersvåld är i sin tur en form av sexuellt våld även om det inte innebär våldtäkt eller sexuella övergrepp. Den sista formen av sexuellt våld är sexuella övergrepp vilket innebär incest, sexuell misshandel och sexuellt utnyttjande, det vill säga alla fall där individen inte har samtyckt, och när det gäller barn innefattar detta alla sexuella kontakter.

Det finns många definitioner av hedersrelaterat våld och avsaknad av en enhetlig definition av problemet leder till *”att man istället börjar relatera till egna värderingar och erfarenheter”*⁷⁸, vilket inte för med sig tankar om professionalism eller homogenitet om hur man bedömer hedersrelaterat våld. Detta kan i sin tur påverka hur man väljer att *”förebygga, motverka och bryta det hedersrelaterade förtrycket/våldet.”*⁷⁹

”Så kallat” hedersrelaterat våld

Begreppen hedersrelaterat våld, hedersmord och hedersrelaterat förtryck är omdiskuterade. Många debattörer och forskare använder ”så kallat” eller ”det som kallas för” innan begreppen. Welchman och Hossain (2005) påstår att det verkliga motivet bakom ett mord eller våld kan gömma sig bakom ordet heder och på sätt döljs de sociala, ekonomiska och politiska skälen till ett mord⁸⁰. Vissa debattörer påstår att *”det finns ingen heder i att mörda att ta någons liv. Punkt.”*⁸¹ Maria-Pilar Reyes skrev i en utredning om olika projekt till stöd för flickor som riskerar att bli utsatta för så kallat hedersrelaterat våld att:

⁷⁵ <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=147&a=297456>

⁷⁶ Reyes, 2005, s.2

⁷⁷ Ouis, 2007, s.4

⁷⁸ Björktomt, 2006, s.62

⁷⁹ Björktomt, 2006, s.63

⁸⁰ Welchman & Hossain, 2005, s.8 ”the normative claim of honour often is mixed with social, economic or political motives.”

⁸¹ Al-nadaf, 2004, s.35

”Denna form av våld benämns genomgående så kallat hedersrelaterat våld som en markering om att man i Sverige stödjer inte uppfattningen om att det skulle ligga något hedersamt i dessa brott.”⁸²

I den här rapporten kommer begreppet ”hedersrelaterat våld” och inte ”så kallat hedersrelaterat våld” användas eftersom jag anser att man ska utgå ifrån kulturen i frågas värderingar av heder. Enligt hederskulturer är heder kopplat till en kvinnas sexualitet och utövandet av kontroll, hot och våld kan vara berättigad i vissa fall. Jag säger inte att alla medlemmar av alla hederskulturer använder hot och våld men det existerar och att se våldets mekanismer och förklaringar utifrån förövarens tankesätt är ett viktigt steg i förståelseprocessen. Utan förståelse har man inga verktyg att arbeta med.

Skyddat boende och hedersrelaterat våld

Det finns ett fåtal utredningar och rapporter om skyddade boenden med hedersrelaterat våldinriktning. Nedan kommer de rapporter som finns att diskuteras.

En uppföljning av skyddade boenden för personer som hotas av hedersrelaterat våld utfördes 2007 av Per Arne Håkansson på uppdrag av Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete. Studiens metod var att nyplacerade flickor/kvinnor och män intervjuades (90 procent var kvinnor och hälften var under 20 år) med uppföljningsintervju efter ett år. Studien visade att:

”Lågt räknat 70 procent hade kommit till det skyddade boendet därför att de inte själva fick välja livspartner. De flesta hade utsatts för våld eller hot om våld när de inte böjde sig för familjens krav. Andelen är förmodligen högre, eftersom samtliga ogifta kvinnor uppgav att de inte fick ha pojkvän. Därför kan hedersrelaterat våld till stor del sägas handla om tvångsäktenskap.”⁸³

Håkanssons rapport visar vidare att anledningarna till att de intervjuade sökte hjälp kan delas in i två grupper: hot om att bli bortgift eller att de hade utsatts för våld eller hot om våld. Hotet om våld utförs av den egna familjen och släkten. Några av de intervjuade rapporterade dödshot och mordförsök och 39 procent rapporterade verbala mordhot. 53 procent uppgav sig ha varit utsatta för faktiskt våld vilket också var anledningen till att de sökte skydd och 67 procent av respondenterna hade varit utsatta för våld i hemmet utan att det var anledningen till att söka hjälp. Trots att respondenterna inte ombads att beskriva våldet uppgav några att det hade varit långvarigt och ett par berättade om att de varit utsatta för våldtäkter inom familjen och i ett fall, tortyr. De flesta respondenterna beskrev inte våldet och enligt Håkansson var fallet med tortyr ovanligt, *”det finns inte anledning att tro att det i allmänhet var lika grovt.”⁸⁴*

Håkanssons rapport visade också att några av de intervjuade inte betraktade sig som våldutsatta men efter att de hade läst en lista av olika former av förtryck och våld angav 13 procent av dem som tidigare inte hade talat om våld att de också hade varit utsatta. Psykiskt våld var lika vanligt förekommande som fysiskt våld med 69 procent av respondenterna som beskrev sig ha varit utsatta men få uppgav att det var anledningen till att de lämnade familjen. Ungefär en tredjedel angav sig ha varit med om utfrysning, att ingen talade med dem under en

⁸² Reyes, 2005, s.2

⁸³ Håkansson, 2007, s.54

⁸⁴ Håkansson, 2007, s.22

längre tid.⁸⁵ Endast 4 procent beskrev andra inskränkningar som anledningen till att de sökte skydd, exempelvis att inte får träffa vem man ville på fritiden, att inte få ha pojkvän eller att de kontrollerades eller övervakades. 45 procent nämnde livsinskränkningar i kombination med hot om tvångsäktenskap eller hot om våld. Livsinskränkningar handlar till större delen om att kontrollera kvinnans sexualitet.⁸⁶

Maren Baks utvärdering av Grynings skyddade boende⁸⁷ som startades 2004 visade att målgruppen, som i början var flickor under 20 år, behövde utvidgas till att omfatta kvinnor upp till 25 år och unga män. De skyddade hade utsatts för hot, förnedrande behandling, våld såväl som ekonomiska begränsningar. Det fanns ofta en känsla av ambivalens inför att bo på ett skyddat boende då det leder till begränsningar i vardagslivet och förlorad kontakt med familjen.⁸⁸ De boende behöver skydd i form av fysiskt skydd vilket görs genom en analys som kartlägger hotbilden, vilka det är som hotar, vilka ställen individen inte ska vistas på, larm i lägenheter, byte av mobilnummer och så vidare. Det praktiska stödet går ut på att hitta eller köpa kläder och möbler, hitta skola, utbildning eller jobb, skapa en fritid och hjälpa till med allt som behövs för att bo i Sverige. Även psykosociala insatser behövdes vilket enligt Bak är *”det absolut viktigaste”*.⁸⁹ Att lämna sin familj innebär en kris och ett trauma för flickorna och pojkarna vilket kräver stöd och behandling. En annan viktig del av arbetet är att skapa nya sociala nätverk.

När det gäller de skyddades berättelser om hot och övergrepp beskriver Bak att de är:

*”lågmläda, sökande, fragmentariska och ibland frågande till om det verkligen var deras närmastes avsikt att skada eller döda dem. De talar inte med stora bokstäver.”*⁹⁰

Berättelserna avslöjar långvariga övergrepp, fysisk och psykisk misshandel, hot och kontroll ofta med många involverade. Föräldrar och syskon figurerar ofta i bilden. Som Bak diskuterat, trots att det var den modiga, självständiga Fadime Sahindal som drog uppmärksamheten till hedersrelaterat våld är hennes fall ovanligt då det oftast finns allvarliga psykiska skador, lågt självförtroende efter år av hot och våld och ytterligare en krisreaktion efter att de lämnar sina familjer.⁹¹ Unga kvinnor kan ha svårt att hantera och sätta ramar för sig själva när det gäller deras sexualitet då de har vuxit upp i en kontrollerande och begränsad miljö när det gäller sex.

Antalet som placeras i skyddade boende har ökat de senaste åren men denna ökning tycktes inte vara en källa för oro utan snarare ett tecken på att människor i behov av skydd äntligen har fått det de behöver. Bak diskuterar även om man i stället borde jobba mer med familjen och attitydförändringar men att detta är en långsiktig process.⁹²

Kruton är en verksamhet med ett skyddat boende, skyddslägenheter och ett Stöd- och rådgivningscenter riktat mot flickor med hedersrelaterat våld problematik och som samarbetar med Gryning Vård AB. Krutons verksamhetsberättelse 2007⁹³, visar att av de flickor som placeras på skyddat boende var genomsnittsåldern 16,9 år 2005-2007. Ungefär hälften av flickorna placerades enligt LVU och i de övriga fallen gav föräldrarna medgivande utan att få kännedom om flickans vistelseort. Av de flickor som bodde på Krutons skyddade boende

⁸⁵ Håkansson, 2007, s.23

⁸⁶ Håkansson, 2007, s.23

⁸⁷ Bak, 2007

⁸⁸ Bak, 2007, s.7

⁸⁹ Bak, 2007, s.17

⁹⁰ Bak, 2007, s.27

⁹¹ Bak, 2007, s.30

⁹² Bak, 2007, s.38

⁹³ Börjes, 2007

2007 var de flesta flickor födda i Irak (12 flickor) följt av Sverige (9 flickor), Iran respektive Afghanistan (4 flickor), Turkiet och Libanon (2 flickor), Saudi-Arabien, Syrien och Somalia (1 flicka). När det gäller familjens ursprungsland kom de flesta från Irak, sedan Afghanistan, Irak/Kurdistan, Iran, Ungern/Finland, Libanon, Syrien och Turkiet. Trots att nio av flickorna var födda i Sverige hade ingen svenska som modersmål. Arabiska var det vanligaste hemspråket. När det gäller religion följde de allra flesta år 2007 Islam (21 stycken) sedan Kristendom (4 stycken).

Flickorna har oftast utsatts för flera former av våld, hot om våld, psykiskt våld, sträng kontroll, dödshot eller hot om tvångsgifte. Ett fåtal angav sig ha varit utsatta för tvångsäktenskap, sexuella övergrepp, bortförande utomlands eller ha blivit utslängda. Den som framförallt utövade våldet var, nästan uteslutande, fadern och i någon mindre utsträckning modern eller bröderna, följt av annan släkting eller hela familjen. Bara en flicka, sedan verksamheten började, nämnde styvfadern. De allra flesta flickorna (21 stycken) kom direkt från hemmet till det skyddade boendet. Tre stycken bodde antingen hos släktingar eller hos modern samt annan vuxen. Om man tittar på statistiken angående var flickorna flyttar efter placeringen, flyttar de flesta hem igen utan insats, följt av familjehem och tillbaka hem med bibehållen kontakt med socialtjänsten eller en jourfamilj.

En utvärdering av placeringstiden visar att majoriteten av flickorna upplever att tiden på verksamheten har varit både bra och dåligt. Hälften upplevde att de hade fått den hjälp och det stöd som de hade önskat. Flickorna upplevde nästan uteslutande att deras situation hade förändrats antingen delvis positivt eller mycket positivt.

Stödet som Kruton erbjuder är emotionellt och instrumentellt stöd. Emotionellt stöd innebär att erbjuda personal dygnet runt som kan samtala med och stödja flickorna för att kunna härbärgera deras berättelser, stärka självkänslan och ge ökad självkänedom. Detta görs genom att hjälpa flickan sätta det som har hänt i ett sammanhang och att hjälpa flickan sätta ord på sina känslor såväl som att planera för framtiden. Skydd på ett skyddat boende innebär både fysiskt och psykologiskt skydd. Med fysiskt skydd menas att boendet ska vara säkerhetsutrustat med exempelvis larmknapp och att flickorna lär sig vilka område det är säkert att befinna sig i och så vidare. Psykologiskt skydd handlar bland annat om att flickan inte ska känna sig tvungen att åka hem eller att familjen inte kommer att hitta henne. Med båda formerna av skydd på plats kan man arbeta med flickans behov av trygghet. Flickan har lämnat allt som är bekant, familjen, hemmet, eventuella kompisar och så vidare vilket kan leda till ett behov av en trygg miljö. Ett sätt att skapa detta är genom att stå på flickans sida utifrån hennes berättelse och stödja henne i alla processer hon behöver genomgå. Det finns också ett behov av krisbearbetning. En del av det är att ta reda på varför hon lämnade familjen:

”för att kunna hjälpa flickorna att reda ordning ur kaoset gäller det att ha en förståelse för vad kaoset består av och vad flickorna har varit med om.”⁹⁴

Detta gjordes genom först och främst genom samtal, att man ställde frågor och bekräftade flickans berättelse och känslor. Om en flicka inte ville tala om sina problem gällde det att hitta andra sätt att nå henne, exempelvis genom att pyssla om henne, måla, skriva eller att skapa en miljö där flickan känner att hon kan prata.⁹⁵ Det är viktigt att komma ihåg att flickorna som bor på skyddade boende med hedersrelaterat våld inriktning behöver gå genom samma frigörelseprocesser under tonåren som andra flickor, men flickor från patriarkala,

⁹⁴ Kruton, 2004/2005, s.23

⁹⁵ Kruton, 2004/2005, s.24

kollektivistiska familjer med stark kontroll och hot måste brottas med att de aldrig har förberetts att leva ett självständigt liv.⁹⁶

Att bli placerad på skyddat boende

Astrid Schlytter och Hanna Linell⁹⁷ har nyligen forskat om flickor som utsätts för hedersrelaterat förtryck som har omhändertagits med stöd av 2 § LVU vilket beskriver brister i hemförhållande⁹⁸. Resultatet visade att år 2006 omhändertogs 57 flickor mellan 13-18 år i Stockholms län och Västra Götalands län. Av de här 57 fallen bedöms 18 stycken som hedersrelaterade, det vill säga, ett av tre fall kategoriseras som hedersrelaterat. För att kunna bedömas som hedersrelaterade använde Schlytter och Linell sex olika kriterier: begränsningar i skolan eller fritid eller hemmet, sanktioner för att följa regler, sanktioner för att ha överträtt förväntningar/regler och/eller äktenskapsplaner/oskuldstraditioner/könsstympning. Att uppfylla fyra eller flera kriterier innebär att fallet i studien kategoriseras som hedersrelaterat. Nästan alla av de hedersrelaterade fallen handlade om flickor som hade begränsningar när det gäller skolan, hemmet och samtliga hade begränsningar vad gäller fritiden⁹⁹. I nästan samtliga fall (16 av 18) utsattes flickorna för fysisk misshandel, exempelvis slag och örfilar. Alla hade upplevt upprepade hot och psykisk misshandel genom bland annat systematiska nedvärderingar och kränkningar. I samtliga fall utövades begränsningarna, kontrollen, det fysiska och det psykiska våldet av ett kollektiv. I tio av de 18 fallen fanns det traditioner av arrangerade äktenskap i flickans familj och sju av flickorna uppgav att de hade lovats bort till en man. I 15 fall fanns det uppgifter om fysisk och/eller psykisk ohälsa innan omhändertagandet, exempelvis ätstörningar, självmordstankar eller sömnstörningar. Fyra av flickorna har erbjudits individuella behandlingsinsatser av socialtjänsten men endast en av flickorna tackade ja. Familjen motarbetade behandlingsinsatser i majoriteten av fallen.

En jämförelse av de flickor som utsätts för hedersrelaterade våld och förtryck och de som inte utsätts visar att skillnaden mellan grupperna handlar om hur vårdnadshavaren hanterar kontroll och bestraffningen av flickan.¹⁰⁰ I de hedersrelaterade fallen kontrolleras och begränsas flickans livsutrymme medan i fallen utan hedersproblematik lämnas flickan vind för våg, man hamnar på en av de två extremerna. Hedersrelaterade fall är oftast socialt isolerade flickor som inte har haft kontakt med socialtjänsten tidigare.

Björktomta har bland annat forskat om hur flickorna kommer till myndigheternas kännedom och har sammanfattat att aktualiseringen av flickornas situation är en konsekvens av att flickorna tar kontakt, inte på grund av hedersrelaterat våld i sig, utan på grund av misshandel, psykosociala problem, ätstörningar, sjunkande skolprestationer, preventivmedelsrådgivning, STD-undersökning, dagen efter-piller, abortsamtal, oskuldproblematik eller relationsproblem.¹⁰¹

Lagar

Trots att lagar inte kommer att diskuteras i uppsatsen är det viktigt att läsaren har en grundläggande förståelse för hur juridiken ser ut inom det här området.

⁹⁶ Kruton, 2004/2005, s.25

⁹⁷ Schlytter & Linell, 2008, s.41

⁹⁸ ”fysisk eller psykiskt misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet som innebär att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa och utveckling skadas.”

⁹⁹ Schlytter & Linell, 2008, s.45

¹⁰⁰ Schlytter & Linell, 2008, s.92

¹⁰¹ Björktomta, 2006. s.37-38

Kränkningarna som ingår i hedersrelaterat våld täcks in av FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (1948), i Kvinnodeklarationen (1979), Barnkonventionen (1989) och svensk lagstiftning. I föräldrabalken, FB 6:1, andra stycket står det att:

”barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling”.

Sedan 2004 får de som är under 18 år inte gifta sig i Sverige (Äkt. B 2:1), någonting som infördes för att bekämpa barn- och tvångsäktenskap. Brottsbalken reglerar andra brott som kan vara hedersrelaterade, exempelvis hot, misshandel, olaga frihetsberövande. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna beskriver att alla är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna är universella. För att ge ytterligare skydd för kvinnor och barn infördes Kvinnokonventionen 1979 för att bekämpa diskriminering mot kvinnor, både i den offentliga och privata sfären. 2001 antog FN:s generalförsamling en resolution (55/66) om avskaffande av brott mot kvinnor i hederns namn:

”Resolutionen fastslog att hedersrelaterade brott mot kvinnor är en fråga som berör kvinnors mänskliga rättigheter och att det är medlemsstaternas ansvar att förhindra och utreda sådana brott, samt ställa förövarna inför rätta. Resolutionen påpekade även att staten är skyldig att ge offren skydd och att en underlåtenhet i att skydda offren utgör i sig en kränkning av de mänskliga rättigheterna.”¹⁰²

Barns rättigheter täcks in i FNs Barnkonvention¹⁰³ vilken Sverige var ett av de första länderna att ratificera år 1990. Björktomta sammanfattar de vägledande fyra huvudprinciperna av Barnkonventionens 41 artiklar:

- Artikel 2 slår fast att alla barn har samma rättigheter och samma värde.
- Artikel 3 anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet.
- Artikel 6 säger att varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas vilket omfattar inte bara barnets fysiska hälsa, utan även den andliga, moraliska, psykiska och sociala utvecklingen.
- Artikel 12 handlar om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.¹⁰⁴

¹⁰²Björktomta, 2006. s.18

¹⁰³<http://www.unicef.se/barnkonventionen/barnkonventionen-hela-texten>

¹⁰⁴ Björktomta, 2006. S.19

Teoretiska perspektiv

Här ska Michel Foucaults teorier om makt diskuteras såväl som teorier om vicimizationprocessen, offerskap och aktörskap, offerprocessen och victimization perspektivet.

Foucault och makt

Begreppet makt har olika konnotationer, både positiva och negativa. Makt kan ses som någonting negativt: maktmissbruk eller rätten att bestämma över någon annan. Det kan också innebära någonting positivt. En av de mest använda definitionerna av makt är Max Webers vilket beskriver:

”möjligheten att få igenom sin vilja i en social relation, också i händelse av motstånd, oavsett vad denna möjlighet beror på.”¹⁰⁵

Här kan man se en ganska neutral ståndpunkt som beskriver en individs möjlighet att kunna välja eller fatta beslut i sitt liv. Michel Foucault¹⁰⁶ utvecklar Webers idéer och skriver att makt inte kan köpas, fräntas eller delas och att den finns överallt. Den ska inte diskuteras i singulära former enligt Foucault då detta innebär att man riskerar att betrakta makt som något konstant. Maktläget är inte binärt, det kan växlas så att den underordnade blir den överordnade¹⁰⁷ och det är levande, dynamiskt och föränderligt, något som *”skapas i varje ögonblick.”*¹⁰⁸

Foucault påstår att makt *”är namnet man sätter på en sammansatt strategisk situation i ett givet samhälle”*¹⁰⁹ och är beroende av andra relationer. Vidare är makthandlingar oftast rationella kalkyleringar och inte ett resultat av tvång.¹¹⁰ Maktrelationer är både målinriktade och icke-subjektiva, det är de osynliga, vardagliga och små formerna av makt som man ska studera, de är de mest effektiva.¹¹¹

En maktrelation innebär inte att en individ har total kontroll över en annan individ, detta är ett exempel av förtryck och dominans. Makt behöver inte motsvara dominans, i alla maktrelationer finns möjlighet till motstånd.¹¹² Den inbegriper och producerar alltid motstånd vilket kan visa sig i vardagliga händelser och situationer och motståndets segrar leder till nya motstånd.¹¹³ Hydén har applicerat Foucaults idéer på situationerna för misshandlade kvinnor och skriver att dessa kvinnors motstånd är allestädes närvarande och svårt att identifiera både för kvinnan och omgivningen och att motståndet är ofta subtilt och indirekt och inte alltid yttrar sig i kulturellt förväntade former.¹¹⁴ Hydén skriver vidare att motstånd, liksom makt, inte förklaras med hjälp av dikotoma begreppspar då parallellt till berättelser om förtryck och lidande finns historier om motstånd.¹¹⁵

För att förklara makt trodde Foucault att man behövde flytta ifrån idén av den gamla tanken om suveränitetsmakt vilket han upplevde var negativ laddad och statisk till en syn på makt

¹⁰⁵ Skau, 2001, s.36

¹⁰⁶ Foucault, 2002, s.104-6

¹⁰⁷ Nilsson, 2008, s.85-6

¹⁰⁸ Foucault, 2002, s.103

¹⁰⁹ Foucault, 2002, s.104

¹¹⁰ Nilsson, 2008, s.87

¹¹¹ Nilsson, 2008, s.89

¹¹² Nilsson, 2008, s.89

¹¹³ Nilsson, 2008, s.96

¹¹⁴ Hydén, 2001, s.114

¹¹⁵ Hydén, 2001, s.114

som flytande, lineär och som inkluderar motstånd.¹¹⁶ Suveränitetsmakt grundades i en monarks makt, det vill säga att de härskande regerade i ett land och hade makten att straffa eller till och med att avrätta medborgarna. Suveränitetsmakt finner man i lagen och den yttrar sig genom straff och förbud. Den fungerar utifrån motsatspar som rätt - fel, galen - frisk etc. medan disciplinärmakt arbetar utifrån hur man förhåller sig till en norm som mäts på en skala normal - onormal.¹¹⁷ Foucault ansåg att i moderna tider används makt på en mer proaktivt och produktivt sätt. Han förde fram disciplinär makt som ett sätt att förklara makt. Disciplinär makt handlar om isolering, övervakning och omvandling av kroppen. Man kan sammanfatta det med att säga att det handlar om ”normalisering”¹¹⁸. Normalisering sker via ständiga små korrigeringar, bedömningar och instruktioner såväl som belöningar tills individen blir som alla andra, eller snarare så att individen blir mindre avvikande från det som framställs som det normala beteendet.¹¹⁹ Bestraffningar och sanktioner används endast i undantagsfall.¹²⁰ Förbud är inte heller effektiva eftersom de kan ha den motsatta effekten och leda till flera gränsöverskridande handlingar och beteende.¹²¹

Man har däremot upptäckt att normalisering inte skapar konforma individer utan tvärtom, den skapar individualitet:

”Det är först i ett normaliserande system som skillnader, egenheter och avvikelser kan framstå som konstituerande.”¹²²

Den disciplinära makten kan delas upp i fyra moment:

1. *”En rumslig uppdelning av individerna i små övervakade enheter.*
2. *En tidslig uppdelning i form av minutiöst utformade tidtabeller där varje timme och minut är föremål för reglering.*
3. *Nedbrytandet av inlärnings- och uppfostransprocedurerna i små stegvis applicerade moment.*
4. *En ny teknik för hur den individuella kroppen placeras, flyttas och kombineras så att den blir en del i en större och mycket mer effektivt fungerande helhet.”¹²³*

Här är idén om ett *Panopticon* (det allseende ögat) ett bra exempel av disciplinär makt vilket möjliggjorde ”makt genom transparens, underordning genom upplysning.”¹²⁴ Panopticon var ett tänkt fängelse skapat av Jeremy Bentham där alla celler placeras i cirklar runt vaktörnet så att alla fångar kan övervakas av en vakt. Tanken är att vaktörnet kan stå tomt då de fångade kommer att övervaka sig själva eftersom de tror att där alltid står en vakt där vilket leder till inre kontroll. *”Alla medverkar till sin egen underordning.”¹²⁵* Det ultimata målet är isolering, kontroll, och övervakning av självet i frånvaron av ett synligt kontrollcentrum.¹²⁶ Makten ska bli osynlig. Foucault förde över idén om panoptikon till samhället och födde idén om ett övervakningssamhälle där information om våra handlingar samlas i av olika aktörer.¹²⁷

¹¹⁶ Downing, 2008, s.93

¹¹⁷ Nilsson, 2008, s.90

¹¹⁸ Nilsson, 2008, s.100

¹¹⁹ Nilsson 2008, s.90

¹²⁰ Nilsson, 2008, s.105

¹²¹ Nilsson, 2008, s.124

¹²² Nilsson, 2008, s.104

¹²³ Nilsson, 2008 s.105-6

¹²⁴ Foucault, 1980 citerad i Nilsson, 2008, s.108

¹²⁵ Nilsson 2008, s.109

¹²⁶ Fink-Eitel, 1997. S.51

¹²⁷ Giddens 2007, s.498

Medan Foucault påstod att detta var ett effektivt sätt att styra samhället medan Giddens argumenterar att det kan leda till revolt då:

”människor är också benägna att göra motstånd mot kontroll och övervakning i den mening som Foucault avsåg, det vill säga genom kontroll.”¹²⁸

Lindberg kopplar Foucaults syn på makt till kultur och diskuterar *de kulturella värdenas makt* vilket är en slags internaliserad makt som inte behöver vara synlig eller i nuet för att kunna utövas. Det är detta som får oss att göra vissa saker och att avstå från att göra andra saker och som hela tiden får våra handlingar att upplevas frivilliga.¹²⁹ Lindberg tar även upp disciplinerade föreställningar vilket är föreställningar om var som är rätt eller fel och vilket leder till självdisciplin vilket i sin tur är en form av osynlig makt.¹³⁰ Disciplinerade föreställning styr och kontrollerar våra handlingar på en omedveten nivå. Individen socialiseras in i de här föreställningarna och det är de existerande kulturella värdena som förvandlas till individens disciplinerade föreställningar och som gör att individer väljer att agera på ett visst sätt.¹³¹

Foucault intresserade sig också för synen på sexualitet och påstod att sexualitet inte uttrycker någon:

”djup och kulturoberoende sanning om oss, den är en produkt av samma maktmekanismer som verkar för att skapa disciplinerade subjekt inom andra samhällsliga fält.”¹³²

Han skrev om kontrollerande och nertryckande av den avvikande sexualiteten, det vill säga, sexualiteten som inte var kopplad till reproduktion. En stark sexualmoral och acceptabel sexuell aktivitet var önskvärda.¹³³ Foucault ansåg att sexualitet är:

”något som är förbundet med meningsskapande processer och olika former av makt. Den är en produktiv kraft som kan ge möjligheter att skapa nya sätt att leva och nya förhållningssätt till självet.”¹³⁴

Victimizationsprocess

Hur man uppfattar sig själv efter ett övergrepp eller efter man har varit utsatt för våld påverkar ens möjlighet att bearbeta händelsen. Krahe beskriver *victimizationsprocess*¹³⁵ som sätts igång efter man har varit utsatt för något. Steg ett innebär att individen upplever skada eller lidande orsakad av en annan person eller institution. I steg två upplever individen skadan som orättvis vilket leder till att man sätter etikett på sig själv som offer. Detta leder till steg tre där offret försöker få sin roll som offer bekräftad eller erkänd av andra och när offret lyckas med det har det sista steget nåtts.

Samhällets sätt att reagera påverkar steg två, tre och fyra. Det innebär att det är kulturellt betingat om man blir ett offer. Under steg två kan individen till exempel uppleva att hon eller

¹²⁸ Giddens, 2007, s.498

¹²⁹ Lindberg, 2006, s.52-3

¹³⁰ Lindberg, 2006, s.53

¹³¹ Lindberg, 2006, s.53

¹³² Nilsson, 2008, s.116

¹³³ Giddens, 2007, s.232

¹³⁴ Nilsson, 2008, s.124

¹³⁵ Krahe, 1992, s.478

han själv orsakade övergreppet, att hon eller han hade förtjänat det och därför är skadan rättvis. Detta kommer från hur samhället ser på offer, särskilt när det gäller sexuella övergrepp, till exempel finns det fortfarande tendenser att skylla på offrets klädval, beteende och så vidare.¹³⁶ Detta i sin tur påverkar de övriga stegen.

Offerskap och aktörskap

Här kan man också ta in Lindbergs idéer om *det ideala offerskapet* och hur man blir *ett värdigt offer*¹³⁷, det vill säga någon som är berättigad att kalla sig för offer. Ett värdigt offer ska vara utan skuld och fritt från ansvar. Relationen mellan offerskap och aktörsskap är viktig; antingen är man ett passivt offer *eller* en aktivt handlande aktör¹³⁸. Man kan inte vara både- och, tillhörighet till en kategori utesluter tillhörighet till den andra kategorin. Man betraktas som en aktivt handlande aktör om man har ansvar för situationen genom att:

*”vara med på det, inte försvara sig, provocera fram våldet och genom att välja att stanna kvar i misshandelsrelation.”*¹³⁹

När det gäller sexuella övergrepp tar Krahe upp betydelsen av våldtäktsmyter vilka är uppfattningar om våldtäkt som inte kommer från fakta och leder till negativa föreställningar om offret och offrets ökade förmodade ansvar.¹⁴⁰ Dem som tror på våldtäktsmyter ser vidare ett större samband mellan offrets beteende innan våldtäkter och våldtäkten än de som inte tror på våldtäktsmyter. Det handlar till stor del om åsikter om genusspecifikt beteende, det vill säga beteende som är lämpligt för en kvinna eller man.¹⁴¹

Här kan man också ta upp Eva Magnussons ståndpunkt att så länge man håller sig inom ramarna för vad som är accepterat genusspecifikt beteende kan man uppleva sig att ha frihet.¹⁴² De strukturerna som omger en individ och som formar individens beteende kan vara osynliga för individen, man är omedveten om alla normer och regler som finns just därför att de betraktas som normala.¹⁴³ Att se sig själv som ett offer beror på individens definition av situationen¹⁴⁴, någonting som ska diskuteras mer ingående nedan.

Lindberg¹⁴⁵ tar upp att offrets relation till förövaren också spelar in då en kvinna som misshandlas av sin sambo eller man oftast betraktas som ett tvetydigt offer. Om en kvinna upplever att hon har varit delaktig i ett övergrepp för att hon inte har flyttat ifrån förövaren, exempelvis hennes man eller släkting, hamnar hon därför i kategorin aktör. Enligt detta resonemang hamnar då förövaren i kategorin *offer* och det är oftast mannens kategoritillhörighet som är bestämmer kvinnans kategoritillhörighet.

Ett offer kan uppleva sig vara ansvarig för händelsen på grund av signalerna som samhället skickar, exempelvis om förövaren får ett milt straff efter ett övergrepp kan offret uppfatta det som om övergreppet inte var värt ett strängare straff.¹⁴⁶ Kulturella koder och normer kan på så sätt försvåra bearbetningsprocessen. Offret kan fastna i *”övergreppens våld”*¹⁴⁷, med

¹³⁶ Krahe, 1992, s.493

¹³⁷ Lindberg, 2006, s.119

¹³⁸ Lindberg, 2006, s.114

¹³⁹ Lindberg, 2006, s.119

¹⁴⁰ Krahe, 1992, s.493

¹⁴¹ Krahe, 1992, s.485

¹⁴² Lindberg, 2006, s.50

¹⁴³ Lindberg, 2006, s.52

¹⁴⁴ Christie, 2001, s.47

¹⁴⁵ Lindberg, 2006, s.114-5

¹⁴⁶ Lindberg, 2006, s.119

¹⁴⁷ Lindberg, 2006, s.119

tankar om sitt eget ansvar och delaktighet i övergreppet och därför inte ser sig själv som ett värdigt offer. Offret kan till och med göras ovärdigt:

*”någon som genom sin blotta existens riskerar att besmitta sin omgivning med sig själv.”*¹⁴⁸

Att kunna synliggöra och diskutera det ideala offerskapet är ett sätt att hjälpa offret bearbeta sina erfarenheter. Det belyser också de kulturella normernas påverkan på offrets uppfattningar om sig själv. Detta är i sin tur en viktig led i processen att ta sig ur övergreppens våld.¹⁴⁹ Ett offer blir till, det skapas genom kulturella förväntningar och normer och individens upplevelse. Nils Christie tar upp andra aspekter av det ideala offret som är:

*”en person eller kategori av individer som – när de drabbas av ett brott – lättast får fullständig och legitim status som offer.”*¹⁵⁰

Enligt Christie finns det vissa egenskaper som gör en individ till det idealiska offret, exempelvis att man är svag, upptaget med ett respektabelt projekt, befinner sig på en plats som man inte kan klandras för att vara på, gärningsmannen är stor, ond, okänd och har ingen personlig relation till offret.¹⁵¹ Han tar även upp möjligheten till att dra uppmärksamhet till ens situation som en annan del av det idealiska offret.¹⁵² En annan kategori av icke-offer är de ovetande offer, de som viktimiseras utan att veta om det.¹⁵³ Kvinnor som utsatts för våld i hemmet räknas inte som idealiska offer för att männen har fått sin definition av situationen att vara den som gäller.¹⁵⁴ Men han poängterar att det finns förändring på gång här vilket kommer från faktumet att samhället börjar bli rikare vilket ger kvinnor flera möjligheter att lämna ett våldsamt hem.¹⁵⁵

Berit Andersson och Magnus Lundberg utvecklar offerideologin och sammanfattar den i sju punkter som kan användas för att identifiera en offerkategori: Många är drabbade, det finns långtgående konsekvenser, det finns klara gränser som definierar vem som är offer och förövare, offerskapet upptäcks sällan, vi ska alltid tro på den utsatte, vi behöver information om vår egen och andras utsatthet och slutligen, att det finns både positiva och negativa konnotationer med begreppet offer.¹⁵⁶ Den sista aspekten här tas upp av Margareta Hydén¹⁵⁷ som skriver att man riskerar att omyndigförklaras och förvandlas till barn som omgivningen inte förväntar sig någonting av, samtidigt får man medkänsla och omsorg.

Offerskapsprocess

Lindberg utvecklar dikotomin av aktör - offer för att se det som en process, att offerskap är *”ett temporärt tillstånd”*¹⁵⁸ och processen är ingenting som offret själv kan styra eftersom man mår så dåligt. Om omständigheterna förändras kan individen få hjälp att bearbeta sina

¹⁴⁸ Lindberg, 2006, s.118

¹⁴⁹ Lindberg, 2006, s.120

¹⁵⁰ Christie, 2001, s.47

¹⁵¹ Christie, 2001, s.48

¹⁵² Christie, 2001, s.50

¹⁵³ Christie, 2001, s.53

¹⁵⁴ Christie, 2001, s.49

¹⁵⁵ Christie, 2001, s.49

¹⁵⁶ Andersson & Lundberg, 2001, s.77-79

¹⁵⁷ Hydén, 2001, s.93

¹⁵⁸ Lindberg, 2006, s.126

erfarenheter och på så sätt kan man lämna offerskapet bakom sig och blir ett icke-offer.¹⁵⁹ Ett icke-offer är:

”en person som kännetecknas av att hon är stark not att kunna (och våga tillåta sig) känna”¹⁶⁰, och har en ”förmåga att kunna acceptera sig själv genom att kunna se och acceptera såväl fel som brister som positiva egenskaper hos sig själv.”¹⁶¹

Att se offerskap som en offer – icke-offerprocess ger individen möjligheten att bearbeta sina erfarenheter och skapa en identitet som inte är baserad på offerskap. En offerstatus riskerar att leda till att offret blir fastlåst i en passiv roll vilket är motsatsen till att se sig själv som aktör, någon som kan åstadkomma en förändring.¹⁶²

”Ett offer blir till inte bara genom vissa händelser. Det gestaltas – offerskapet formuleras genom bilder, i dokument, i människors agerande, genom samtal. På samma sätt som ’hjälten’ eller ’förrädaren’ kan ’offret’ ses som en social typ. Förutom sitt lidande är denna respektabel, sårbar samt utan skuld.”¹⁶³

Victimization perspektiv

Herbert & Dunkel-Schetter skriver också om hur omgivningen reagerar mot offer och diskuterar *”victimization perspektiv”*.¹⁶⁴ Perspektivet visar att när en negativ livshändelse sker kan omgivningen ha svårt att ge nyttigt socialt stöd och därför kan omgivningen reagera på ett negativt eller ohjälpsamt sätt. Författarna delar upp omgivningens reaktioner i *negativa sociala reaktioner* och *försök att ge socialt stöd*. Det senare syftar på försök att stödja ett offer med goda intentioner men som inte uppfattas som hjälpsamt av offret. Detta kan leda till att flickan görs till offer en gång till.¹⁶⁵ Negativa sociala reaktioner handlar om ohyfsade eller okänsliga kommentarer, negativa reaktioner, negativa bedömningar, att man skyller på offret eller nedsättande kommentarer, undvikande av fysisk kontakt och diskriminering.¹⁶⁶ Omgivningen kan också vara inkonsekvent i sina reaktioner vilket kan bli förvirrande för offret eftersom offret kan vara osäker på varför. Detta innebär att en individs reaktioner antingen kan vara blandade med både positiva och negativa reaktioner, växla mellan stödjande och icke-stödjande eller en kombination av både effektiva och ineffektiva försök att stödja. Hur offret reagerar påverkar också i sin tur hur omgivningen reagerar. Forskning har visat att individer som uppvisar symptom på depression eller negativ affekt kan ge en bild av individen som mindre attraktiv vilket kan leda till nedsättande beskrivningar och avvísningar.¹⁶⁷ Även om offret inte visar eventuella psykiska besvär kan detta leda till att de får negativa reaktioner från andra därför att omgivningen antar att offret döljer sitt psykiska besvär.¹⁶⁸ Ninni Carlsson¹⁶⁹ har skrivit om att det kan finnas ett stort mörkertal när det gäller

¹⁵⁹ Lindberg, 2006, s.134

¹⁶⁰ Lindberg, 2006, s.127

¹⁶¹ Lindberg, 2006, s.129

¹⁶² Tham, 2001, s.39

¹⁶³ Åkerström, 2001, s.265

¹⁶⁴ Herbert & Dunkel-Schetter, 1992

¹⁶⁵ Herbert & Dunkel-Schetter, 1992, s.499

¹⁶⁶ Herbert & Dunkel-Schetter, 1992, s.501

¹⁶⁷ Herbert & Dunkel-Schetter, 1992, s.504

¹⁶⁸ Herbert & Dunkel-Schetter, 1992, s.505

¹⁶⁹ Carlsson, 2008, s.258

sexuella övergrepp eftersom omgivningens reaktioner på övergreppet blir en del av traumat och kan leda till stigmatisering likväl som andra negativa reaktioner, exempelvis rädsla, skuld, skamkänslor och försök att frita förövaren från ansvar.

Herbert & Dunkel-Schetter¹⁷⁰ sammanfattar möjliga anledningar till omgivningens sätt att reagera. Författarna beskriver att en anledning kan vara att omgivningen vill undvika tankar där de själva riskerar att bli offer. Därför tror man att offret förtjänat det vilket kan ge en känsla av kontroll. Vidare om offret uppfattas har orsakat situationen är omgivning mindre villig att hjälpa och offret anses vara ännu mer skyldigt. Att vara stämplad som offer räcker för att omgivningen ska behandla en annorlunda.

En undersökning av Shalhoub-Kevorkian¹⁷¹ av hederskulturer i Palestina beskriver hur förståelse av kvinnliga offer för sexuella övergrepp kräver insikt i offrets upplevelse av övergreppet och hur detta samspelar med hur samhället ser på avslöjandet av övergreppet. Hon beskriver vidare att avslöjandet av sexuella övergrepp gör brottet synligt och därigenom kräver det aktivt handlade, både på en samhällsnivå, men även inom samhället. Folk tvingas att antingen reagera, ta ansvar eller att fatta ett medvetet beslut att inte reagera. Detta i sin tur kan påverka offrets fysiska, sociala och psykiska tillstånd. En ökad kunskap om faktorerna som påverkar offrets upplevelser kan hjälpa till att förstå hur man återhämtar sig från traumatiska händelser där tillit har utnyttjats och kontroll förlorats. Shalhoub-Kevorkians¹⁷² forskning visade att erkännandet av sexuella övergrepp förekom endast i de fall där övergreppet var väldigt traumatiskt, har blivit offentligt och offret av andra bedömdes vara oskyldigt. Avslöjandet ledde till att offret blev mördad i 10 procent av fallen. Andra sätt att reagera inkluderade; återskapande av mödomshinnan, giftermål med våldtäktsmannen och abort för att nollställa det sexuella övergreppet. Avslöjandet om övergrepp leder till panik i samhället och offentlig skandal eftersom det rör sig om det heligaste som finns, en kvinnas sexualitet.¹⁷³

Enligt Shalhoub-Kevorkian har möjligheten att tala om ett övergrepp och prata om känslor visat sig var en viktig aspekt i återhämtningsprocessen och att reaktionen hos individen som offret pratar med är viktigare än vem individen är¹⁷⁴. Offret försöker hitta en förklaring till övergreppet och därför kan terapi vara ett viktigt steg för att sätta ord på övergreppet och göra det tydligt varför övergreppet skedde.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Herbert & Dunkel-Schetter, 1992, s.507-8

¹⁷¹ Shalhoub-Kevorkian, 1999

¹⁷² Shalhoub-Kevorkian, 1999

¹⁷³ Shalhoub-Kevorkian, 1999

¹⁷⁴ Shalhoub-Kevorkian, 1999, s.1277

¹⁷⁵ Shalhoub-Kevorkian, 1999, s.1277

Resultat

Här kommer materialet från intervjuerna diskuteras. Resultatet är uppdelat efter uppsatsens tre frågeställningar:

1. Vilka former av våld har personalen erfarenheter av att flickorna som är placerade i skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld varit utsatta för?
2. Vad menar personalen på skyddade boenden för flickor som varit utsatta för hedersrelaterat våld att de utlösande faktorerna var som ledde till att flickorna (lämnade sin familj och) blev placerade i skyddade boenden?
3. Vilka behov av hjälp har flickor som placeras i skyddade boenden på grund av hedersrelaterat våld?

Om ett tema har varit återkommande har det skrivits om under egen rubrik.

Former av våld

Samtliga respondenter hade i sitt arbete med hedersrelaterat våld och förtryck uppmärksammat fyra typer av våld: fysiskt, psykiskt, ekonomiskt och sexuellt våld. Andra former av våld som har uppmärksamats är hushållsarbete vilket innebär att kvinnan måste jobba hårt i hemmet och materiellt våld vilket betyder att kvinnan inte får vara med och bestämma saker.

Alla respondenter har upplevt att begränsningar och kontroll förekommer vilket av en respondent definieras som:

”begränsningar av det egna livsutrymmet, exempelvis, hot om att bli bortgift, eller hot om våld av den normala identitetsutvecklingen på olika sätt.”

Begränsningar kan förekomma på *”oerhört intrikata sätt.”* Samma respondent svarade att det är viktigt att prata om *”förtrycket”* eftersom förtrycket är mycket större än våldshandlingarna. Nedan kommer de fyra olika former av våld som respondenterna angavs diskuteras; fysiskt, psykiskt, ekonomiskt och sexuellt våld.

Fysiskt våld

Samtliga respondenter svarade att de hade uppmärksammat fysiskt våld i deras arbete med hedersrelaterat våld. Exempel på detta är olika typer av fysisk förnedring, slag, krosskador, klämskador, knuffar in i vägen och misshandel. En respondent berättade att:

”Oftast har det ju då skett från början en liksom upptrappning av våld och att tjejerna själv kan ha uppfattning om att en viss typ av våld är okej, exempelvis, örfylar, ryckning i håret knuffar, etc., etc., räknas som, då de själva då inte betraktar det som våld.”

Psykiskt våld

Psykiskt våld angavs också som en form av våld vilken samtliga respondenter har kommit i kontakt med i sitt arbete med hedersrelaterat våld. Den här formen av våld definieras av en respondent som:

”att vara bortvald ut ur det sociala sammanhanget, att inte få äta med sin familj, att inte ha samma rättigheter som andra familjemedlemmar.”

Verbala kränkningar förekommer som en form av psykiskt våld där användning av ordet ”hora” är vanligt. Andra former inkluderar andra skällsord, utfrysning och isolering. Tvång är också en form av psykiskt våld, att man är tvungen att gifta sig med någon som familjen valt ut, även om tvånget inte är uttalat vet man att det leder till utfrysning om man inte lyder.

Hotet om att bli bortgift har uppmärksammats av alla respondenter som en form av våld fast det bland respondenterna fanns olika synsätt på vilken form av våld tvångsäktenskap bör klassificeras som. Majoriteten av respondenterna syftade till det som en egen kategori medan en respondent definierade tvångsäktenskap som en form av sexuellt övergrepp.

Psykiskt våld bedömdes av en respondent vara den form av våld som ”framförallt utmärker det hedersrelaterade våldet” men att alla former av våld förekommer, det vill säga, fysiskt, sexuellt och ekonomiskt våld. Men det är den psykiska misshandeln som lämnar ”djupast spår” och som upplevs som värst. En respondent svarade att dennes erfarenhet är att:

”en örfil är enklare att ta emot än att inte kunna sitta vid matbordet eller att bli inlåst i sitt rum eller bli kallad för hora, så man tar heller en örfil.”

En respondent förklarade att psykiskt våld är svårare därför att:

”det också påverkar självbilden, självkänslan. Att man knäcker en annan människa psykiskt, man tar bort känslan av eget värde och så och att jobba upp de delarna kräver mycket mer arbete, den kränkningen det innebär att bli fysiska slagen är lättare att lägga utanför sig.”

Samma respondent svarade att:

”jag tror att när man tittar på våld och man ska definiera våld ska man titta på var i processen man är, är man i våldet eller är man ur våldet. Jag menar vi jobbar med kvinnor i vårt boende som fortfarande är kvar i våldet, i huvudet, är kvar i våldet och agerar som om de fortfarande blir slagna... eller kränkta. Och det är att ju mer kränkt psykiskt man har blivit desto svårare är det att komma ur våldet. Det blir mer invaderande.”

Ekonomiskt våld

Två respondenter uppgav att ekonomiskt våld förekommer vilket definieras av en respondent som:

”det är mannen som har makten, det är han som tar hand om ekonomin. Kvinnan får inte ha koll på det. Kvinnor har kanske till och med inga pengar.”

En respondent uppgav att det kan hända att även om en kvinna eller flicka jobba och tjänar pengar får hon inte behålla pengarna:

”alla mina pengar måste gå till familjen vilket innebär att jag inte har någon frihet vad gäller mina egna, alltså, tillgångar. Flera tjejer som jobbar men de får inte ens pengar tills cigaretter, de tjuvröker

men de får inte ens pengar till cigaretter utan alla pengar de har tjänat ska gå till familjen... man förvaltar inte själv över pengarna om man säger så."

Sexuellt våld

Fyra av fem respondenter uppgav sig ha mött flickor som har varit utsatta för sexuella övergrepp i sitt arbete med hedersrelaterat våld. En respondent svarade att sexuella övergrepp är:

"någonting som vi har sett väldigt mycket av. Sexuella övergrepp och hedersrelaterat våld, det är väldigt få som vågar ställa den frågan... många av våra tjejer, de tjejer som kommer till oss har varit utsatta för sexuella trakasserier eller sexuella övergrepp. "

När den femte respondenten tillfrågades om hon/han kommit i kontakt med sexuella övergrepp i sitt arbete med hedersrelaterat våld var svaret nej men hon/han förklarade samtidigt:

"bara för att de inte har berättat betyder det inte att det inte finns."

Samma respondent beskrev ändå i intervjun att några av flickorna som hade placerats på det skyddade boendet hade varit utsatta för någon form av sexuella övergrepp, exempelvis våldtäkt. Den här diskrepansen i svaren kan bero på ett missförstånd eller en ovilja att se att sexuella övergrepp förekommer inom hedersrelaterat våld. Den här oviljan kan ha sina rötter i en önska att inte stigmatisera eller särskilja de här flickorna ännu mer, att inte göra de ännu mera utsatta än de redan är. Den kan också vara så att flickorna själva inte ser det som ett övergrepp och att personalen arbetar utifrån flickornas upplevelser.

Då följdfrågan ställdes till respondenterna om de kunde uppskatta förekomsten av sexuella övergrepp bland flickorna svarade de:

"Jättemånga"

"minst 50 procent"

"70-80 procent har varit utsatta för sexuella övergrepp, 100 procent har varit utsatta för sexuella kränkningar"

"vi har ett 30 tal (flickor på boendet), 10 av kanske, av de här 30 i någon form kanske har varit och sedan kan det också finnas ett väldigt dolt mörkertal"

Den sista respondenten svarade inte på frågan då hon hade svarat att hon inte hade kommit i kontakt med sexuella övergrepp i sitt arbete med hedersrelaterat våld.

Det sexuella våldet som flickorna uppger att de har utsatts för täcker ett brett spektrum:

"alltifrån närgånga beröringar till genomförda samlag."

"alltifrån förnedring av dig som flicka eller kvinna till rent tydlig våldtäkt. Hela spektrum."

"att kvinnan ställer upp när hon inte har lust och hon blir tvingad till sex."

Tre av respondenterna gav en annan definition av sexuella övergrepp jämfört med sexuellt våld. Sexuella övergrepp tycktes av respondenterna vara ett bredare begrepp och definierades som verbala, fysiska eller psykiska kränkningar på grund av könstillhörighet.

Att andelen flickor som har varit utsatta för sexuella övergrepp är så hög kom som en överraskning för en respondent eftersom:

"... vi hade någon slags föreställning om att en hederskultur handlar om kvinnors sexualitet och då måste man värna om deras oskuld men vi kan säga att det är det ultimata maktutövandet... att ta en annan kvinnas oskuld och göra henne obrukbar."

En respondent som angav en högt uppskattad andel av flickor som har placerats i skyddat boende som utsatta för sexuella övergrepp ansåg att andelen var så hög för att:

"Vi frågar, det är så det är. Vi ställer frågan. Ringer du till någon annan verksamhet där de kanske inte ställer frågan så säger de kanske 10 procent eller 5 procent... det kanske finns de som man ställer frågan till som inte vill prata om det och det är därför vi säger minst 50 procent."

Att lämna familjen och bli placerad

De avgörande faktorerna som fått flickorna att lämna sina familjer och blivit placerade i skyddade boenden kan grovt delas upp i två grupper enligt en av respondenterna, en indelning som har stöd från andra respondenter. I den ena gruppen har våldet pågått under en längre tid och flickan har *"planerat"* att rymma. Oftast har den här gruppen haft kontakt med någon vuxen eller en kamrat angående sin situation. Den andra gruppen består av flickor som har lämnat sina familjer på grund av någonting akut, exempelvis att de har blivit inlåsta eller att de riskerar bli bortgifta, det senare är någonting som alla respondenter nämner som en anledning till rymning. Den här uppdelningen bekräftas av en annan respondent som svarade att:

"Det finns fler anledningar. Oftast så är det att någonting har blivit offentligt i gruppen... att hon har en pojkvän kanske, eller att hon är gravid eller att hon har ett parallellt liv... Det finns också fall där hon inte har orkat längre."

Den här uppdelningen styrktes av en annan respondent som förklarade att det ofta handlar om en händelse som har fått bärgaren att rinna över vilket:

"våldigt många gånger handlar om kärlek... När det där fotot eller den där planerade hemresan kommer då begriper man att nu ska vi giftas bort. När man förstår att man är på väg att förlora friheten totalt. Innan dess så kan man oftast manipulera och kontrollera så att man får tillräckligt mycket med frihet men när man börjar begripa att man ska giftas bort då förstår man att, då förlorar man också"

möjligheten att kunna bestämma. Eller när misshandeln blir alldeles för grov.”

En annan respondent upplevde att det snarare oftast var den senare gruppen som placerades i det skyddade boendet där hon/han jobbar, att det har hänt någonting speciellt vilket respondenten ovan uttryckte som *”droppen som fick bägaren att rinna över.”*

Ryktet att en flicka har förlorat oskulden kan också vara en annan orsak till att hon lämnar sin familj eller att hon bryter mot familjens och kollektivets normer och traditioner uppgav en respondent.

En flicka kan också ta steget att lämna familjen när hon upptäcker att det finns hjälp att få. En respondent berättade om en kvinna som inte visste att det fanns någonstans där hon kunde vända sig förrän hon var 25 år gammal. Bara två respondenter nämnde att det också kan handla om en kvinna som vill lämna sin man, de övriga respondenterna fokuserade på flickor som lämnar sina familjer, det vill säga, föräldrarna.

Skillnaden mellan varför en flicka med hedersrelaterad problematik blir placerade och en flicka utan hedersrelaterad problematik uppges av tre respondenter bero på skillnader i familjestrukturer. Utövandet av våldet som leder till placeringar av flickor utan hedersproblematik ofta kan begränsas till den man lever ihop med, till skillnad från hedersrelaterade placeringar där flera människor, både män och kvinnor har fått flickan att känna sig rädd. Det kan vara hela familjen som är inblandade i våldet:

”En stor likhet och skillnad är ju att om man har varit utsatt för hedersrelaterat förtryck så står hela familjesystemet bakom förtrycket”

”det ställer till en hel del trassel för övriga släkten och bekanta när man drar igång en sådan här stor apparat.”

Behov av hjälp

Alla respondenter diskuterade samma slags hjälp och stöd för flickorna. Under tiden en flicka är placerad i skyddat boende är målet att hon ska hitta sin identitet och intressen såväl som att skapa en tro på sig själv och sin framtid:

”Man pratar om sin dag och om sina känslor och tankar på ett sätt som kanske inte var betydelsefullt att göra i ett tidigare system och försöker på det sättet att hjälpa dem att få en bild av sig själva. Vem är de?”

”vi har en ambition att vi försöker i allt elände att normalisera vardagen i den bemärkelsen att vi försöker bygga på det som fungerar.”

Detta görs genom att hjälpa och stödja flickan i hennes vardag, hjälpa henne att finna en struktur i sitt liv och diskutera konsekvenserna av ens handlingar. Andra saker som man arbetar med inkluderar ”empowerment”, jag-stödande arbete och sammanhangsmarkeringar. Struktur och gränser är väldigt viktigt att sätta upp:

”de är vana vid att allting är förbjudet och då måste de testa gränser och hitta pojkvänner som är tokiga för de och det kanske tar ett tag

att de lär sig att oj, det här gör vi mest för att vi gör revolt mot min familj...”

Fyra respondenter upplevde att behovet av insatser bedöms utifrån individuella behov och förutsättningar men att det är samma insatser som för flickor utan hedersproblematik. En annan respondent ansåg att det behövs särskilda behandlingsinsatser men att det var svårt att säga vilka insatser och att om hedersrelaterat våld är med i bilden blir det en ”*extra dimension*” som man måste ta hänsyn till.

Under placeringstiden förändras typen av insatser som behövs. I början är det väldigt kaotiskt för flickorna och de behöver vila sig då det har varit ansträngande för dem att lämna sina familjer och dessutom behöver flickorna vila från allt som har lett upp till placeringen. Under den första ”*chockfasen eller krisfasen*” handlar det om omvårdnad:

”att ta hand om och låta dem vara, och vara med struktur, mera krisstöd så att säga och sedan eftersom tiden går, så handlar det mer om att få dem att stå på sina egna ben och att klara av det och ta konsekvenserna över vad som händer osv.”

Krisfasen följs av en lyckofas där det gäller att sätta gränser:

”man ser att man har egna vingar som man vill flyga från, man vill testa allt som man inte fått testa, alkohol, droger, killar kanske och så vidare och under den fasen handlar det en hel del om att sätta upp lite regler och lägga upp lite varningsflaggor för vad som kan hända om det är så, för att man utsätter sig själv för en väldigt stor fara också.”

Att hjälpa flickorna att få ”*en realistisk verklighetsbild*” under den här fasen är viktigt enligt en respondent eftersom:

”många gånger desto längre tiden som går desto mer idealiserar man det som var och då får man hjälpa till att se det utifrån verkligheten.”

Nästa fas går ut på att hjälpa flickorna att bli mer självständiga, genom att bygga nya färdigheter. Målet är att de ska kunna klara sig som individer i samhället. Den sista fasen är en utslussningsfas där flickorna är ännu mer själva:

”det är kanske just då många gånger som de upptäcker hur ensamma de faktiskt är, att de inte ska ha sina familjer, att de ska bo själva. Det är också tabu i kulturen att bo själv i lägenhet, det gör de inte, det gör bara horor.”

Praktisk hjälp och stöd behövs under hela processen för att sätta igång sekretess markering, skolan, byta telefonnummer och så vidare. Flickorna behöver också oftast lära sig om hur samhället fungerar. Hotbildanalys måste också göras.

Alla respondenterna svarade att det krävs långvariga insatser. Terapeutiska insatser behövs, men också insatser för att bygga upp ett nytt nätverk. Behovet av ett nytt nätverk nämndes av två respondenter som viktigt och det tycktes vara en skillnad mellan insatser inriktade mot flickor med en hedersrelaterad problematik och flickor utan en sådan problematik. De flesta

respondenter upplever att flickorna har ett väldigt begränsat nätverk när de placeras vilket kräver långvariga insatser delvis på grund av att det tar lång tid att bygga upp ett nytt nätverk. Behovet av ett nytt socialt nätverk nämndes av nästan samtliga respondenter, att flickorna har

"inget stöd i nätverket, alltså inte i närmaste familjen och inte i nätverket och inte någonstans i princip."

En respondent förklarade att sedan de flesta skyddade boenden startades har bilden av flickornas behov förändrat väldigt mycket. I början trodde man att det bara handlade om att ge stöd men:

"bilden är oerhört mycket mer komplex. Ungdomar och familjer är i behov av ofantligt mycket mera stöd och den svårigheten är betydligt större än så och de psykiska sårerna sitter jättedjupt och i den kunskapen har bland annat det här med sexuella övergrepp kommit fram men det var inte bara det man inte tänkte på från början utan det var många andra saker liksom."

När det gäller de insatser som behövs för att bearbeta sexuella övergrepp handlar det om tid, att man får vila, att man har tid att lära sig att lita på människor igen och att lära sig skillnader mellan förövare och goda människor för att undvika att hamna i samma situation enligt en respondent. Två andra respondenter svarade att när det gäller sexuella övergrepp krävs det inga särskilt inriktade insatser mot just det sexuella övergreppet utan det är någonting som flickorna kanske kommer att vilja berätta i sin om tid.

Två respondenter upplevde att den grundläggande insatsen när det gäller sexuella övergrepp är att man ställer frågan och skaffar kunskap om sexuella övergrepp:

"Först så måste vi ha kunskap om det här och utbilda oss själva och andra om det här. Om vi pratar om hedersrelaterat våld så måste vi prata om, om att det sker sexuella övergrepp inom hedersrelaterat våld, det är det första. Och det andra är då att ställa frågan till de som är utsatta, vågar ställa frågan."

"ju mer man kan desto bättre kan man fråga."

Att ställa frågan om en flicka har varit utsatt för sexuella övergrepp är någonting som tre av fem respondenter nämnde som viktig. En respondent tyckte att man bara behöver ställa frågan för att flickan ska kunna berätta om övergrepp medan en annan respondent sa:

"jag tror att om man är behandlande och bemötande personal så måste man våga ställa de här frågorna för att då har man ställt den här frågan, därför att det är värre att liksom blunda för det."

Det fanns, enligt två respondenter en rädsla att ställa frågor om sexuella övergrepp och det finns också många som var oklara om vad de själv tyckte om sexuella övergrepp vilket försvårade situationen ytterligare:

"det är många som tycker att det är svårt att ställa sådana frågor men man måste ställa frågan för att våga höra svaret. Och vågar du inte höra svaret är det klart att man inte berättar om det."

"om man frågar om sexuella övergrepp så måste man också kunna ta hand om svaret."

Upplevelsen att det är personalen som ofta hjälper flickorna att sätta ord på övergrepp delas av två respondenter:

"... och då kan vi hjälpa henne att se att det var ett övergrepp det här. Det här var inte han som var väldigt kontrollerande bara utan det här är ju övergrepp."

"De här flickorna som har varit utsatta för övergrepp måste få en möjlighet att relatera till det de har varit utsatta för. De vet kanske inte det när de kommer ifrån system på riktigt därför att de har sett mamma våldtagits av pappa och att det är en naturlig del för dem på ett annat sätt än vad det är om man inte kommer från en hederskultur."

En annan respondents svar stödjer det ovanstående om att flickorna inte förstår att de har varit utsatta för ett övergrepp eller för våld, det finns flickor:

"som inte riktig uppfattar att de har varit med om det här, man kanske uppfattar det som normalt eller att man har bjudit till eller ha medverkat själv till det och därför så benämner man inte att man har varit."

"många av de här tjejerna beskriver inte sig själva som om att det är hedersrelaterat våld de har varit utsatt för eller förtyck, utan oftast berättar de om begränsningar eller misshandel eller att man inte får ha pojkvänner och sådana där saker. Man beskriver det inte så själva utan är det oftast vi som jobbar med det här som sätter den här etiketten då, eller vad man ska säga, definitionen på det."

Ovanstående citat kan också ge stöd åt argumentet att flickorna inte förstår att de har varit utsatta för sexuella övergrepp. En annan respondent beskriver också att gränser för övergrepp kan vara annorlunda för de här flickorna:

"Sexuella övergrepp kan lika gärna vara att man är tvingad att kyssa en man man inte vill men för henne blir det inte sexuella övergrepp förrän det blir en våldtäkt."

Kunskaper om sexualitet togs upp av en annan respondent som viktig för alla offer av sexuella övergrepp, att flickor behöver lära sig:

"att man kan säga nej och att nej betyder nej. Hur man säger nej. Vad innebär sexuella övergrepp och vad innebär våldtäkt. Hur fungerar kroppen?"

Att jobba med flickornas sexualitet uppgavs av en respondent vara det viktigaste, att diskutera vad de har för rättigheter och var flickans egna gränser går. Detta kan i sin tur leda till att flickorna berättar om vad de har varit med om:

”Man måste först vara överens med sig själv att man har blivit utsatt för sexuella övergrepp innan man kan börja jobba med det för annars vet man ju inte vad man ska jobba med...”

När respondenterna svarade på om de upplevde att det är svårare för flickor som blir placerade i skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld att berätta om sexuella övergrepp jämfört med flickor som placeras på skyddade boende utan hedersproblematiken gavs olika svar. En respondent trodde att det är svårare att berätta om sexuella övergrepp men att det räcker med att man ställer frågan för att flickan ska berätta. En annan respondent gav följande förklaring för varför det kan vara svårare:

”det är ett sådant tabu, ett sådant dubbelt tabu, det är så svårt, för att du inte får ha sexuella relationer överhuvudtaget... ju mer hedersproblematik ju svårare att prata om det”

En annan upplevde att det är svårare för utsatta flickor från hederskulturer att prata om sexuella övergrepp på grund av det patriarkala systemet de kommer ifrån:

”... i den här kulturen är det omöjligt att gå ut och säga att vi har blivit våldtagen... och det ska ju tystas ner för att en våldtäkt är alltid kvinnans fel, det är hon som har lockat mannen.”

Andra svarade att det inte fanns någon skillnad, att skam och skuld alltid är med oavsett om det handlar om hedersrelaterat våld eller inte.

En respondent tyckte att det var svårt att bedöma om det är svårare för flickor från hederskulturer att berätta om övergrepp men att konsekvenserna av att ha varit utsatt *”blir så oerhört mycket större.”* Att konsekvenserna av att berätta är svårare för flickor från hederskulturer på grund av den kollektivistiska familj de lever i:

”I och med att det kan beröra så många att förlora sin heder. Skam kan drabba flera i ett större sammanhang.”

Till sist upplevde två respondenter att sexuella övergrepp kan vara en form av maktutövande inom hedersrelaterat våld. Sexuella övergrepp är enligt respondenterna:

”det ultimata medlet för att kuva henne”

”ett sätt att utöva våld och makt.”

Sammanfattning av resultat

Då resultatet i föreliggande studie är relativt omfångsrikt följer här en kort sammanfattning av resultatet innan diskussionen i nästa kapitel.

Resultatet visar att respondenterna uppgav att flickor som bor på skyddade boende med hedersrelaterat våld inriktning har utsatts för fyra olika former av våld: fysiskt, psykiskt, sexuellt och socialt. Kontroll, förtryck och livsbegränsningar var också vanligt förekommande. Samtliga respondenter hade kommit i kontakt med flickor som riskerade att blir bortgifta eller som redan hade ingått ett tvångsäktenskap. Majoriteten av respondenterna svarade att det psykiska våldet är den våldsform som mest påverkar flickorna.

Samtliga respondenter har kommit i kontakt med sexuella övergrepp i sitt arbete med hedersrelaterat våld. Behovet av att ställa frågor om sexuella övergrepp angavs av majoriteten att vara en viktig del av behandlingen, men att det samtidigt finns en rädsla att ställa sådana frågor. Majoriteten upplevde vidare att det är svårare för flickor från hederskulturer att prata om sexuella övergrepp jämfört med flickor från icke-hederskulturer. Anledningar till detta upplevdes bero på skillnader i syn på en kvinnas sexualitet i olika kulturer vilket leder till svårare konsekvenser för flickor från hederskulturer. Majoriteten av respondenterna upplevde att sexuella övergrepp används som form av maktutövande. Samtliga svarade att flickorna behöver hjälp med att sätta ord på vad de har varit med om.

Anledningar till varför en flicka lämnar sin familj uppfattades som uppdelade i situationer där flickan har planerat att rymma och situationer där någonting akut har hänt exempelvis att otillåten kärlek har blivit offentlig, vilket föranlett en rymning.

Hjälpbehovet som flickorna har uppgavs av samtliga respondenter innebära både praktiska och psykologiska aspekter. Flickorna behöver hjälp och stöd att hitta sin identitet och en tro på sig själv av sin framtid. Insatserna bedöms individuellt i de allra flesta fall. Det finns också en kedja av hjälpinsatser som riktar sig mot de olika faserna flickan befinner sig i: chock/krisfas, lyckofas, självständighetsfas och slutligen en utslussningsfas. Det finns ett behov också av långvariga insatser. När det gäller insatser som behövs där sexuella övergrepp har förekommit uppgavs kunskaper om sexualitet vara det viktigaste verktyget. Alla flickor behöver också bygga upp ett fungerande socialt nätverk vilket upplevs av många att vara det viktigaste flickan kan få.

Analys

Här ska resultaten analyseras utifrån de olika teoretiska perspektiven och med kopplingar till tidigare forskning. Jag har utgått ifrån de tre frågeställningarna här också, det vill säga, former av våld som flickorna har varit utsatta för, anledningar till varför de lämnar sina familjer och blir placerade på skyddat boende samt vilka hjälpinsatser som behövs.

Former av våld

Resultatet visar på fyra typer av våld som förekommer som former av hedersrelaterat våld. Den här uppdelningen i stämmer överrens med Länsstyrelsen i Stockholms läns indelning i psykiskt, socialt, sexuellt och fysiskt våld. I Länsstyrelsens indelning kommer ekonomiskt våld¹⁷⁶ under rubriken socialt våld såväl som isolering, frihetsberövande och kontroll. Att alla respondenter uppgav samma fyra former av våld speglar också World Health Organisations (WHO) definition¹⁷⁷ av hur barn kan fara illa, eller snarare, flickor som utsätts för hedersrelaterat våld kan utsättas för alla de fyra formerna i WHO:s definition. Detta tyder på att flickor som utsätts för hedersrelaterat våld riskerar att bli offer för många olika former av våld vilka sträcker sig från kränkningar till isolering, sexuella övergrepp och misshandel.

Kontroll och *förtryck* är två ord som återkommer i intervjuerna. Jämfört med andra former av våld verkar det som om det hedersrelaterade våldet till större del handlar om kontroll. Barn som far illa kan utsättas för restriktioner i sitt livsutrymme genom former av psykiskt våld men kontroll är någonting som särskiljer det hedersrelaterade våldet enligt respondenternas upplevelse. Detta får stöd av Siv-Britt Björktomtas beskrivning av hedersrelaterat våld som ett kontinuum¹⁷⁸ som börjar med kontroll och frihetskränkningar och sedan kan trappas upp till dödshot eller "själv mord". Trots att kontroll och frihetsinskränkningar inte nödvändigtvis leder till dödshot kan man se de som en varningssignal. Detta är ett område skolor, kuratorer, fritidsgårdar och liknande behöver vara medvetna om för att kunna sätta in så tidiga insatser som möjligt.

Tvångsäktenskap uppmärksammades av Per-Arne Håkansson¹⁷⁹ som hedersrelaterat vålds kännetecken, det är det som särskiljer hedersrelaterat våld från andra former av våld enligt honom. Barn som far illa enligt WHO:s definition riskerar att bli utsatta för fysiskt, psykiskt, sexuellt såväl som försummelse. Flickorna i föreliggande undersökning riskerar att utöver detta utsättas för tvångsäktenskap. Att alla respondenter har kommit i kontakt med flickor som riskerade att bli bortgifta eller som redan hade ingått ett tvångsäktenskap stödjer Håkanssons resultat. Att majoriteten av respondenter inte delade in tvångsäktenskap i en av de fyra kategorierna av våld kan tyda på att de anser att tvångsäktenskap är en form av våld som går över alla gränser mellan de olika formerna av våld. Det kan finnas inslag av fysiskt, psykiskt, sexuellt och ekonomiskt våld i ett tvångsäktenskap. Det kan också tyda på att respondenterna ser det som en form av våld avskilt från de andra. En respondent svarade att det är en form av sexuellt våld vilket stödjäs av Ouis forskning¹⁸⁰ som säger att tidiga äktenskap inklusive tvångsäktenskap är en form av sexuellt våld.

Nästan samtliga respondenter har kommit i kontakt med sexuella övergrepp i sitt arbete på skyddade boenden med hedersrelaterat våld inriktning. Det här resultatet verkar inte stämma med tidigare forskning, i Reyes¹⁸¹ eller som Håkanssons¹⁸² arbete om hedersrelaterat våld.

¹⁷⁶ Reyes, 2005, s.2

¹⁷⁷ http://www.euro.who.int/violenceinjury/violence/20051125_1

¹⁷⁸ Björktomta, 2006, s.20

¹⁷⁹ Håkansson, 2007

¹⁸⁰ Ouis, 2007, s.4

¹⁸¹ Reyes, 2005, s.2

¹⁸² Håkansson, 2007

Reyes förklarar att ”i förlängningen är våldet ofta även sexuellt”¹⁸³. Detta kan tolkas som om sexuellt våld förekommer men att det är mindre vanligt än andra former av våld, nästan som om det inte kräver en egen kategori. Håkansson¹⁸⁴ utvärdering nämner sexuella övergrepp eller sexuellt våld i bara två fall och Krutons¹⁸⁵ verksamhetsberättelse beskriver också bara ett fåtal fall av sexuella övergrepp. Men, den föreliggande undersökningen är en kvalitativ undersökning som inte gör anspråk på att säga någonting om i vilken utsträckning sexuella övergrepp förekommer som form av hedersrelaterat våld. Föreliggande studie pekar på att flickor placerade i skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld i mycket högre utsträckning än i ovan nämnda studier varit utsatta för sexuella övergrepp men en kvantitativ undersökning krävs för att kunna utforska området ordentligt.

Om vi nu applicerar Foucaults idéer om makt för att titta på flickornas situation kan vi se på det på olika sätt. När det gäller de formerna av våld och förtryck som flickorna har varit utsatta för skulle man kunna argumentera utifrån Foucaults resonemang att trots att flickorna har levt i moderna tider, det vill säga där disciplinär makt gäller, har de varit fast i greppet av suveränitetsmakt där (oftast) mannen i familjen var den härskande som kontrollerade och regerade.¹⁸⁶ Mannen får då monarkens roll och kollektivet är landet eller staten vars intresse måste vara styrande och skyddade. Flickorna har levt under stark kontroll och förtryck med risk för bestraffning om deras beteende hotar kollektivets överlevnad. Att ta sig ur ett sådant system kan innebära risker, det kan upplevas av kollektivet som ett svek och leder till att man amputeras bort från kollektivets kropp.¹⁸⁷ Detta har i sin tur konsekvenser för flickans psykiska hälsa eller ohälsa. Att ha en förståelse för mekanismerna bakom kollektivets agerande och att underlätta flickans övergång från det gamla till det moderna maktsystemet är betydande för hur situationen kommer att se ut för dem efter att de har hamnat på ett skyddat boende. Att också kunna hjälpa till att bygga en bro mellan de olika maktsystem så att flickan kan ha fortsatt kontakt med familjen (i de fall där det är genomförbart) kan också påverka flickans situation då detta är en viktig del av bearbetningsprocessen.

Man kan också vrida på Foucaults synpunkter och föra argumentet att det hedersrelaterade våldet och kanske i synnerhet det psykiska våldet är ett sätt att utöva *disciplinär makt* enligt Foucaults definition.¹⁸⁸ Det psykiska våldet kan handla om normalisering, att försöka få flickans beteende att inte avvika från det normala, det vill säga att tvinga hennes beteende att vara könsbestämt. Flickan ska behålla sin oskuld, inte utmana omgivningen och så vidare. Detta görs genom ständiga korrigeringar som har som mål att skapa en *duktig flicka*. Enligt Foucault fungerar förbud, bestraffningar och sanktioner endast i undantagsfall, de leder istället till flera gränsöverskridande beteende.¹⁸⁹ Resultatet av normaliseringsprocessen blir då inte att flickan blir som alla andra, utan att hon blir mer individualiserad, hon framträder som ännu mer avvikande från normen¹⁹⁰. Den kontroll och det förtryck som flickorna utsatts för kan, enligt detta resonemang, leda till att det (av kollektivet) önskade beteendet förstärks. Kan det vara så att normaliseringsprocessen som hon utsatts för av kollektivet faktiskt har förvärrat problemet och lett till att hon inte kunde stanna kvar i familjen och därför blev hon placerad på skyddat boende? Att det har lett till att flickans känsla av att inte passa in, hennes ovilja att anpassa sig efter de rådande kulturella normerna och förväntningarna har gjort att hon inte kan leva kvar i familjen?

¹⁸³ Reyes, 2005, s.2

¹⁸⁴ Håkansson, 2007

¹⁸⁵ Börjes, 2007

¹⁸⁶ Downing, 2008, s.93

¹⁸⁷ Kurkiala, 2005, s.10

¹⁸⁸ Nilsson, 2008

¹⁸⁹ Nilsson, 2008, s.105

¹⁹⁰ Nilsson, 2008, s.104

Foucaults disciplinära makt kan som tidigare nämnades, delas upp i fyra moment (se s.24). Man kan se att våldet som utövas faller in i de här fyra momenten, där målet är det fjärde steget, det vill säga att kroppen blir en del av en större och bättre fungerande enhet. Det första momentet handlar om rumslig uppdelning för att underlätta övervakning. Flickornas livsutrymme är kraftigt begränsat, de har inte haft möjlighet att röra sig fritt och har enligt ett sätt att tolka respondenternas svar, varit fängslat i sina egna hem. De platser flickorna har kunnat vistas på är kontrollerade och det finns oftast minst en familjemedlem eller någon från kollektivet som övervakar. Detta har lett till att flickornas sociala nätverk är väldigt begränsat, något som under behandlingen efter att flickan lämnat familjen kräver hjälpinsatser. Nästa steg är tidslig uppdelning och återigen, är detta någonting som många flickor har varit utsatta för, att varje minut av vartenda dygn ska redovisas. Uppfostransprocedurerna är nerbrutna i små delvis applicerade moment som exempelvis demonstreras av att flickorna bit för bit ska lära sig de färdigheter som anses viktiga av familjen och kollektivet. Flickornas hårda arbete i hemmet kan vara den del av detta. Sexualitet är ett område där inläring är hårt bevakad och många flickor som hamnar på skyddade boende är okunniga om sin sexualitet. Här kan man diskutera regeringens aktuella förslag om att införa obligatorisk sexualundervisning i skolor som ett positivt inslag som kan minska vissa flickors utsatthet. Till slut blir flickans kropp inte hennes egen. Istället tillhör den kollektivet. Detta gör att när hon hamnar på ett skyddat boende har hon ingen förståelse av vad det innebär att vara en individ. Flickan har aldrig tillåtits skapa en identitet som baseras på hennes egna egenskaper, intresse och önskemål. Hjälpinsatser som behövs på grund av detta diskuteras nedan.

Att lämna familjen och bli placerad

Håkansson skriver i sin utvärdering av skyddade boende att de hjälpsökande kan delas in i två grupper; hotade om att bli bortgifta eller utsatta för våld eller hot om våld.¹⁹¹ Föreliggande undersökning har en uppdelning mellan akuta situationer, exempelvis (men inte nödvändigtvis) hot om att bli bortgift och situationer där flickan hade planerat att rymma. Den här skillnaden kan bero på metodologiska olikheter, exempelvis hur frågorna ställdes och vilka respondenter man använder. Det kan också bero på hur långt i victimizations- och offerskapsprocessen flickan har kommit innan hon blir placerad på skyddat boende.

Innan en flicka berättar om våldet eller planerar att rymma, kan det vara så att hon behöver identifiera sig som offer vilket är det första steget i Krahes victimizationsprocess¹⁹². I en hederskultur finns det risk att kvinnans betraktas som skyldig¹⁹³ därför att hon har lockat mannen vilket kan påverka hur hon uppfattar sin roll i våldet. Flickan kanske uppfyller steg ett och upplever att hon har skadats av en annan person men hon kan ha uppfostrats att tro att skadan inte var orättvis, att hon förtjänade det. Majoriteten av respondenterna svarade också att flickorna inte upplever eller anser att de har varit utsatta för övergrepp eller till och med att de har medverkat till övergreppet på sig själva. Flickorna har oftast en annan definition av våld eller övergrepp och därför protesterar de inte förrän det blir riktigt illa. De kulturella värden som finns i kollektivet om hur en duktig flicka är, har förvandlats till internaliserade disciplinerade föreställningar som har makten att styra hur hon uppfattar sig själv och situationen. Då kommer hon inte längre än så i processen. Flickan betraktar inte sig själv som offer och samhället betraktar henne inte heller som offer. Detta påverkar flickans självbild eftersom hon uppfattas att ha varit delaktig i våldet och därför ansvarig.¹⁹⁴ Flickan har då fastnat i övergreppens våld. För att kunna ta steget ur offerskap krävs förändrade

¹⁹¹ Håkansson, 2007, s.22

¹⁹² Krahe, 1992, s.478

¹⁹³ Shalhoub-Kevorkian, 1999

¹⁹⁴ Lindberg, 2006

omständigheter.¹⁹⁵ Som Magnussons tog upp, så länge flickan har hållit sig inom ramarna för accepterat genus specifikt beteende kan hon uppleva sig ha frihet¹⁹⁶. De flickor som har planerat att rymma kan eventuellt redan se sig själva som en aktör i situationen, någon som kan åstadkomma en förändring.¹⁹⁷ När hon börjar bli medveten om de kulturella värden som styr henne kan hon börja ifrågasätta dem. Det kan vara så att i den föreliggande undersökningen har respondenterna erfarenheter av flickor som redan har tagit det första steget i processen genom att planera en rymning vilken leder till placering på skyddat boende. Om så är fallet kan bearbetningsprocessen redan vara igång när flickorna hamnar på ett skyddat boende, någonting som kan underlätta behandlingsarbete eller åtminstone kan leda till att flickorna kan börja se sig själva som icke-offer. Att våga känna är ett av ett icke-offers kännetecken¹⁹⁸ och därför kan det vara viktigt att tydliggöra var flickan befinner sig i processen för att kunna ge det mest lämpliga stödet och hjälpen.

Att flickorna befinner sig i en maktrelation är ganska tydligt men det behöver inte betyda att de är maktlösa. Om vi använder Foucaults sätt att se på makt kan man se att en flicka, som antingen rymmer hemifrån eller motsätter sig familjens normer och förväntningar vilket leder till en placering, gör motstånd. I maktrelationen mellan flickan och familjen finns det möjlighet för flickan att säga ifrån, kontrollen och dominansen är inte totalt. Flickorna i föreliggande undersökning har visat stort mod och gjort motstånd genom att våga lämna sina familjer och våga berätta om våldet. För detta är det viktigt att de får stöd och berömmelse.

Behov av hjälp

Vikten av att ställa frågor om våld och övergrepp tas upp av de flesta respondenterna och det diskuteras i Krutons verksamhetsberättelse vilken också beskriver att grunden till allt arbete med flickorna är att man har en förståelse för vad flickorna har varit med om, vad kaoset består av genom att samtala med flickan¹⁹⁹. Här kan man också koppla in den tveksamhet som finns när det gäller avslöjande av övergrepp eller våld på grund av den misstänksamhet det kan leda till.²⁰⁰ Offret brottas också med en rädsla för omgivningens reaktioner vilket, som Carlsson diskuterade, kan vara ett nytt trauma i sig och leda till negativa reaktioner.²⁰¹ Shalhoub-Kevorkian har skrivit att möjligheten att tala om övergreppet och diskutera känslorna kring övergreppet är en viktig del av återhämningsprocessen och att det är viktigt hur man reagerar, som den flickan berättar om övergreppet för.²⁰²

Är det flickans upplevelse eller personalens upplevelse som avgör om flickan har varit utsatt för övergrepp, är det flickans definition av övergrepp eller personalens som ska vara styrande? Håkansson's rapport visade också att några av de intervjuade inte betraktade sig som våldutsatta men efter att de hade läst en lista av olika former av förtryck och våld angav 13 procent som tidigare inte hade talat om våld att de också hade varit utsatta. Att man tydliggör vad våld och övergrepp innebär kan hjälpa flickorna att få klart för sig vad de har varit med om. Flickorna ser inte sig själva som utsatta, de har inte kommit längre än det första steget i victimizationprocessen. Om omgivningen visar flickan att det var ett övergrepp kommer flickan längre i processen och kan se sig själv som offer. Att erkänna att man har varit med om ett övergrepp och att prata om det kan vara början på en återhämningsprocess.²⁰³ Hjälp och

¹⁹⁵ Lindberg, 2006, s.134

¹⁹⁶ Lindberg, 2006, s.150

¹⁹⁷ Tham, 2001, s.39

¹⁹⁸ Lindberg, 2006, s.127

¹⁹⁹ Kruton, 2004/2005, s.23

²⁰⁰ Carlsson, 2008, s.258

²⁰¹ Carlsson, 2008, s.258

²⁰² Shalhoub-Kevorkian, 1999, s.1277

²⁰³ Shalhoub-Kevorkian, 1999, s.1277

stöd behöver handla om att börja flickornas offerskapsprocess så att de inte fastnar i övergreppens våld.

I föreliggande undersökning har frågor om vilka som är förövare inte ställts men flickans relation till förövaren/förövarna kan påverka hennes möjlighet att bearbeta det hon har varit med om eftersom som Lindberg²⁰⁴ tar upp, flickan kan betraktas som delaktig i övergreppen eller våldet eftersom hon kunde ha lämnat förövaren vilken, enligt tidigare forskning, oftast är en eller flera familjemedlemmar. Flickan har valt att stanna kvar i en våldsam situation vilket gör henne till aktör, till ansvarig. Carlsson har skrivit om det verkliga offrets vilja att frita förövaren från skuld och ansvar vilket gör att hon också ser sig själv som aktör.²⁰⁵ Här kan också Lindbergs ståndpunkt att det är mannens kategoritillhörighet som bestämmer flickans kategoritillhörighet kopplas in. Det vill säga, om mannen betraktas som offret så ses flickan som aktör. Enligt hederstänkande kan mannen möjligen anses vara offret i en situation där hans dotter har dragit skam över familjen då han uppfyller alla Krahes fyra steg av victimizationsprocess: han upplever sig ha varit skadad av flickan och orättvist behandlad och därför ser sig själv som offer. Om han då vänder sig till andra inom hederskulturer kan det han hitta gehör och bekräftas som offer. Om mannen då är ett offer måste flickan vara aktören, det är hon som bär ansvaret. Detta kan i sin tur, påverka flickans bearbetningsmöjligheter då hon känner skuld och skam över vad hon har gjort. En flicka som blir placerad på skyddat boende kan känna ambivalens över vad hon har gjort, att hon har orsakat situationen samtidigt som hon också kan känna sig orättvist behandlad. Att kunna prata om sina känslor och se sig själv som offer har stort inflytande över hennes psykiska och fysiska mående. Att se sig själv som offer har både negativa och positiva sidor²⁰⁶ men det viktiga är att flickan får en möjlighet att börja processen.

Här kan vikten av att ställa frågor om våld och sexuella övergrepp inte nog betonas. Att man vågar ställa frågorna kan öppna upp vägen för en flicka att berätta vad hon har varit med om. Att flickan får en chans att höras utan att bedömas kan vara det första steget mot att se sig själv som offer och kunna börja processen mot att se sig själv som i kontroll över sin framtid.

Om flickorna har berättat om övergreppet för sin familj eller någon annan kom inte fram under intervjuerna. Omgivningens reaktioner kan först bli aktuella när flickorna kommer till ett skyddade boende och enligt Herbert & Dunkel-Schetter's victimization perspektiv kan omgivningens reaktioner leda till att flickan känner sig som ett offer igen. Personalen behöver vara konsekvent i sina reaktioner och uppmuntra flickan att prata om det utan att försöka blockera hennes berättelse. Majoriteten av respondenterna upplevde att det är svårare för flickor från hederskulturer att berätta om övergrepp och/eller att konsekvenserna om de gör det är större jämfört med flickor från icke-hederskulturer. Om vi tittar på kulturella skillnader kan man se att hederskulturer grundas i kvinnans sexualitet, som Sidawi beskriver det, en kvinnas oskuld är en mans heder.²⁰⁷ Vad skulle avslöjandet av ett övergrepp leda till? Wikan²⁰⁸ tar upp att heder ligger i det yttre och därför enligt Awla²⁰⁹, om det blir offentligt att hon har varit utsatt för sexuella övergrepp har hon vanhedrat familjen genom att visa att hon inte är oskuld längre. Respondenternas svar tyder på det som Shalhoub-Kevorkians²¹⁰ forskning visar, att avslöjandet om sexuella övergrepp gör brottet synligt och leder till en reaktion från omgivningen. Flickan riskerar följaktligen att skäras bort från familjen eftersom hon hotar kollektivets överlevnad,²¹¹ det vill säga; eftersom familjen är den minsta enheten

²⁰⁴ Lindberg, 2006, s.119

²⁰⁵ Carlsson, 2008, s.258

²⁰⁶ Hydén, 2001, s.93

²⁰⁷ Sidawi, 2007, s.30

²⁰⁸ Wikan, 2005, s.67

²⁰⁹ <http://www.aftonbladet.se/vss/debatt/story/0,2789,776488,00.html>

²¹⁰ Shalhoub-Kevorkian, 1999

²¹¹ Kurkiala, 2005, s.10

och hon har dragit skam över hela familjen hotar hon familjens överlevnad, familjens heder. Flickan riskerar att bli straffad, mördad eller bannlyst. Hur omgivningen reagerar påverkar flickans fysiska, sociala och psykiska tillstånd. Avslöjande av ett övergrepp leder till att kvinnan riskerar att bli amputerad, hon förlorar inte bara sin egen heder utan hela familjens. Om ryktet att man, exempelvis har pratat med fel kille, kan leda till död²¹² måste flickan vara medveten om att konsekvensen av ett avslöjande om ett övergrepp kan bli fatalt. Allt detta kan göra att flickan känner en stor skuld, tveksamhet och ambivalens angående sin placering på ett skyddat boende. Att veta att ens handlingar har sådana stora konsekvenser kan påverka ens kraft och motivation. Flickorna vet att de står ensamma. Det är viktigt att skapa kontakt med familjen, om inte hotbilden är för stor, för att kunna ge flickan ett sammanhang, så att hon kan ha kvar åtminstone en del av sin identitet.

Man skulle kunna påstå att familjen eller kollektivet fungerar som en Panopticon, tanken om ett fängelse med ett allseende öga vilket möjliggör att alla medverkar till sin egen underordning. Flickorna har varit utsatta för ett allseende öga som kontrollerar och rapporterar tillbaka till vaktornet, det vill säga mannen i familjen som sedan kan dela ut straff. I fallen med flickor som blir lämnar sina familjer och blir placerade på skyddade boende har Giddens teori att ett sådant övervakningssamhälle kommer att leda till revolt, vunnit.²¹³ Flickorna har i allra högsta grad revolterat! Att bryta sig loss från samhällets normer kan leda till skuldkänslor och ånger och därför behöver hjälpinsatser vara riktade mot de här eventuella känslorna hos flickan.

Lorentzen skriver om individens rädsla att uttala sig om hedersrelaterat våld eftersom de inte vill riskera att uppfattas som rasister.²¹⁴ Den här rädslan kan leda till att flickor inte får möjlighet att berätta om övergrepp vilket i sin tur kan påverka vad de får för behandling.

Det är intressant att trots att hederskulturer grundas i en kvinnas sexualitet och oskuld verkar de flickor som diskuteras i den föreliggande studien har bristande kunskaper om sin egen sexualitet. Här kan man använda Foucaults tankar om hur sexualiteten är utsatt för samma maktmekanismer som andra områden.²¹⁵ Det vill säga, vi har osynliga normer som styr oss i alla område i liv och kontrollen av ens sexualitet är ett område där makten att bestämma vad som är rätt och fel har varit missbrukade och utnyttjade genom tiderna. I de fall där en kvinnas sexualitet är starkt kontrollerade, såsom i den föreliggande undersökningen, kan maktmissbruk synas tydligt. Flickorna har varit fast i disciplinerade föreställningar om att sexualitet ska handla om reproduktion, att sexuella handlingar före eller utanför äktenskapet är mot reglerna och följaktligen straffbara. Sexualitet är tabubelagt. Flickorna behöver hjälp och stöd att bygga upp och förstärka sin sexuella identitet. Särskilt fokus behöver läggas på eventuella känslor av skam och skuld vilka ofta är förknippade med sexualiteten.

En flickas placering på ett skyddat boende orsakar enligt respondenterna problem för familjen. Något som får teoretiskt stöd av Coomoraswamys definition av hedersrelaterat våld²¹⁶ vilken säger att hedersrelaterat våld uppmuntras av kollektivet. Att det är kollektivet som står för våldet kan innebära att flickorna inte har någon utväg, de har ingen att vända sig till för att få hjälp och stöd. Det här kan man se utifrån Awlas²¹⁷ modell om familjer i hederskulturer, där en familjemedlem saknar mening och funktion utan de övriga medlemmarna. Flickorna i hederskulturer har inget stöd utanför familjen. Om de lämnar familjen lämnar de kollektivet och står ensamma. Beslutet att lämna familjen är följaktligen ett väldigt svårt beslut då konsekvenserna kan bli livslånga när det gäller relationen till

²¹² Elden, 2003

²¹³ Giddens, 2007, s.498

²¹⁴ Lorentzen, 2008

²¹⁵ Nilsson, 2008, s.116

²¹⁶ Johnsson-Latham, 2005, s.26

²¹⁷ Awla, 2008

familjen. Flickorna riskerar kanske inte heller att ta kontakt med socialtjänsten innan de har fattat beslutet att lämna eftersom de inte vill riskera att familjen får reda på det. Ryktet spelar också in här, om ryktet att flickan har träffat socialtjänsten utan familjens kännedom skulle nå familjen riskerar flickan att bli straffad för att ha vanhedrat familjen. Både Eldén²¹⁸ och Welchman & Hossain²¹⁹ har diskuterat hur förödande rykten kan bli. Återigen kan man diskutera vilken effekt detta kan ha på flickor som har varit utsatta för våld eller övergrepp.

Personal på skyddade boenden behöver hjälpa flickor att sätta ord på det som har hänt för att kunna börja processen. Att se sig själv som ett oskyldigt, och därför värdigt, offer eller att se sig själv som ansvarig för det som hänt kan påverka återhämtningsprocessen. Personalens sätt att reagera är också en viktig del av detta

²¹⁸ Eldén, 2003

²¹⁹ Welchman & Hossain, 2005, s.5

Diskussion

Syftet med den här rapporten är att kartlägga hur situationen ser ut för flickor som bor på skyddade boenden på grund av hedersrelaterat våld. Resultaten stödjer tidigare forskning som visar att flickorna utsätts för fyra olika former av våld: fysiskt, psykiskt, socialt och sexuellt. Detta betyder att flickor som utsätts för hedersrelaterat våld riskerar att bli offer för ett brett spektra av våld.

I studien har det också rapporterats att anledningarna till att flickor lämnar sina familjer kan delas upp i akuta händelser och planerade rymningar. Tidigare forskning säger att de bakomliggande orsakerna kan delas upp i hot om att giftas bort eller att flickorna hade utsatts för våld eller hot om våld. I föreliggande rapport redovisas fler orsakar som leder till att en situation blir akut. Detta kan möjligtvis tyda på att det har funnits för stort fokus på tvångsäktenskap i tidigare forskning och att bilden behöver vidgas för att fånga in fler aspekter utöver hot om att bli bortgift, exempelvis att flickan har blivit inlåst. Om man har en för smal syn på vad hedersrelaterat våld innebär riskerar man att missa andra varningssignaler som en utsatt flicka visar.

Man kan också fråga sig vilka flickor som vågar ta steget och lämna sin familj? Detta är ett intressant område för fortsatt forskning. Kan det bero på hur långt i offerskapsprocessen flickan har kommit eller kan det bero på yttre faktorer, exempelvis en individ som uppmuntrar rymning eller finns där som stöd? Att kunna rikta åtgärder mot flickor som finns kvar i en utsatt och hotfull miljö är oerhört viktigt men även att sätta in åtgärder i familjerna som befinner sig i riskzonen. En flickas familj kan vara en källa för fortsatt stöd trots en placering. Att stödja och utveckla en fungerande, hälsosam hemmiljö borde vara högt prioriterat, särskilt när det finns andra barn kvar hemma.

Att öka förståelsen för varningssignalerna är en viktig lärdom från rapporten. Samtliga respondenter rapporterade att flickor utsätts för kontroll och begränsningar i det egna livsutrymmet. De här livsinskränkningarna kan (men inte nödvändigtvis) leda till ett kontinuum av våld vilket kan sluta i mord eller "själv mord". Att bemöta en flicka med respekt och lyhördhet när hon berättar om hon inte får välja sina kompisar är det första steget till att bygga en grund för förståelse och för att kunna vara en ö av stöd i flickans hav av ensamhet.

Det psykiska våldet rapporterades vara det som utmärker det hedersrelaterade våldet och det är också den form av våld som lämnar de djupaste spåren. Något som får stöd av tidigare forskning. Att kunna sätta in insatser vilka hjälper flickorna att bearbeta detta är viktigt likväl som att rikta uppmärksamhet mot de flickor som fortfarande lever kvar i våldet hemma. Rapporten har visat att många flickor lever kvar med våldet i huvudet och därför krävs det behandling som kan hjälpa dem att bearbeta händelserna. Att leva kvar med våldet i huvudet innebär att man fortfarande känner slagen och fortfarande hör att man är en hora. För att bryta sig loss från detta krävs behandling.

Behandlingsinsatser behöver vara långvariga, behandlingen får inte sluta när en flicka lämnar ett skyddat boende. Det behövs någonstans dit flickor kan vända sig när de behöver hjälp. Många av de här flickorna står ensam när de tar studenten eller fyller år. Betydelse av att ha någon där som kan fira dem går inte att beskriva.

Ett annat område för fortsatt forskning är att undersöka om det finns en koppling mellan vistelsetid i Sverige och utövande av hedersrelaterat våld och förtryck. Vilka processer står bakom våldutövandet? Finns det en koppling mellan integration och hedersrelaterat våld? Detta är ett oerhört viktigt område att forska om då det kan leda till en ökad förståelse av problemet och förhoppningsvis förbättrade metoder att arbeta med det. Om det finns en koppling mellan högre förekomst av sexuella övergrepp som form av hedersrelaterat våld

jämfört med andra former av våld, exempelvis det som brukar kallas för *mäns våld mot kvinnor* är en annan intressant aspekt som behöver undersökas.

Björktomtas forskning är intressant men ingen forskning har gjorts om varför flickorna är i behov av abort eller dagen-efter-piller.²²⁰ Vem har satt flickan i situationen där hon är tvungen att söka hjälp? Det är klart att en flickas uppväxt i en kultur där familjens heder hittas mellan hennes ben måste undvika oönskade graviditeter men är graviditeten ett resultat av ett övergrepp eller en annan otillåten relation?

Flickornas kunskaper som sin sexualitet är bristfälliga i många fall. Obligatorisk sexuell undervisning kan vara ett steg i rätt riktning. Flickorna behöver öka sina kunskaper om sin sexualitet, att visa de att de har rätten att bestämma över sin egen kropp och att förklara vad sexuella övergrepp innebär. Att göra vad som är möjligt för att minska gruppens utsatthet.

Den här rapporten tyder också på att sexuella övergrepp möjligtvis förekommer i en mycket högre utsträckning än vad som rapporterats i tidigare forskning men en kvantitativ undersökning behöver göras för att kunna ta reda på omfattningen av problemet. Trots att resultaten kan bero på att respondenterna i den föreliggande rapporten har använt en bredare definition av begreppet sexuella övergrepp vilket kan leda till en högre uppskattad förekomst, är resultaten fortfarande intressanta. Vad kan den här skillnaden bero på? Bortsett från definitionsmissiga skillnader, kan en annan aspekt vara att tidigare forskning inte har frågat direkt om sexuella övergrepp, eventuellt på grund av metodologiska svårigheter. Att ställa frågan om sexuella övergrepp lyfts av undersökningens respondenter fram som ett avgörande steg i återhämtnings- och bearbetningsprocessen. Hur omgivningen reagerar på ett avslöjande är, enligt använd teoribildning också kritiskt. Rapporten lyfter också upp tanken att det kan vara svårare för flickor från hederskulturer att prata om sexuella övergrepp jämfört med flickor som inte kommer från hederskulturer. Detta förklaras med hänvisning till de allvarliga konsekvenserna som kan möta en flicka från en hederskultur som avslöjar att hon har varit utsatt för ett sexuellt övergrepp. En kollektivistisk kultur som grundar hela kollektivets heder i en kvinnas sexualitet kan amputera en individ som vanhedrar kollektivet vilket kan ske vid rapportering av ett övergrepp då omgivningen får reda på att flickan inte längre är oskuld. Flickan kan också riskera dödliga konsekvenser efter att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp.

Att flickor från hederskulturer inte vågar berätta om våldet på grund av konsekvenserna får kraftiga följder då det kan leda till missriktad behandling och att flickorna inte får möjlighet att bearbeta de traumatiska händelser de varit med om, vilket fördröjer bearbetningsprocessen. Att mörkertalet för sexuella övergrepp riskerar att vara mycket högre än tidigare rapporteras har också konsekvenser för de flickor som lever i en övergreppsmiljö men inte har tagit steget att lämna sin familj. Att kunna fånga upp de här flickorna och rikta insatser mot familjen kan vara en konsekvens av ökade kunskaper om de olika former av våld som flickorna utsatts för, särskilt sexuella övergrepp. Att dra uppmärksamhet till problemet kan anses vara känsligt då ingen vill riskera att bli kallad för rasist, att man pekar ut en annan kulturs brister. Här måste jag återigen poängtera att det inte är alla i hederskulturer som utöva hedersrelaterat våld och förtryck. Alla former av våld förekommer i alla kulturer. Rapporten har inte för avsikt att svartmåla en kultur eller påstå att alla flickor från hederskulturer har utsatts för sexuella eller andra övergrepp, eller att alla flickor på skyddade boenden har varit utsatta för sexuella övergrepp. Men, den här rapporten har visat att sexuella övergrepp förekommer och då måste man kunna prata om det öppet, utan fördomar eller diskriminering.

Respondenterna såg sexuella övergrepp som en form av våld vilken utövas för att straffa en flicka eller visa makt. Här måste tydliggöras att det är oklart om alla respondenterna uteslutande diskuterade sexuella övergrepp mot barn, men då majoriteten av flickor som

²²⁰ Björktomta, 2006, s.36-37

hamnar på skyddade boenden gör det under de sena tonåren kan man anta att det sexuella våldet de utsatts för hade skett under ett tidigare stadium. Detta är ett intressant område för fortsatt forskning, varför används sexuella övergrepp som form av hedersrelaterat våld i en kultur som ser en kvinnas sexualitet som det allra heligaste? Det finns en annan viktig aspekt som behöver tas upp, nämligen frågan om man kan föra över forskningen som har gjorts om sexuella övergrepp till sexuella övergrepp inom hederskulturer? Kan man använda forskning som utförts inom en kultur, exempelvis svensk, för att förklara beteende i en annan kultur som har andra värderingar och traditioner? Ett område för fortsatt forskning är sexuella övergrepp inom hederskulturer för att få en anpassad förklaringsmodell. Detta i sin tur kan leda till ökad förståelse och förbättrade behandlingsinsatser.

Egna reflektioner

Per Arne Håkansson's utvärdering av skyddade boenden har några aspekter som jag känner behöva lyftas fram. I hälften av intervjuerna deltog en manlig projektledare, något som kunde ha påverkat informanternas svar då flickorna har uppfostrats i patriarkala miljöer där våld oftast utövas av män. Man kan följaktligen ifrågasätta om flickorna vågade prata om vissa former av våld, exempelvis sexuella övergrepp med individer som de knappt känner och i synnerhet när en man deltog. Håkansson tar upp att han inte har någon anledning att tro att respondenterna inte berättade de verkliga motiven:

”Det är svårt att tro att de verkliga motiven för att lämna familjen skulle vara några andra än de angav, när de också berättade vad vistelsen kostade dem i form av oro för familjens anseende, skuldkänslor och saknad av vänner och närstående. Enstaka intervjupersoner ville inte tala om vissa ämnen, men inte någon avbröt intervjun på grund av våra frågor.”²²¹

Även om vissa känsliga frågor fick besvaras skriftligt, är det fortfarande oklart om flickorna vågade berätta sanningen. Många av de här flickorna har svårt att sätta ord på våld och förtryck. Dessutom frågades inte informanterna om vilka former av våld de utsatts för, bara om de hade utsatts för våld. Medan några informanter beskrev våldet, gjorde de flesta informanterna inte det och författaren sammanfattar att det inte finns ”anledning att tro att det i allmänhet var lika grovt²²². Underlag för detta påstående angavs inte.

²²¹ Håkansson, 2007, s.19

²²² Håkansson, 2007. s.22

Källförteckning

Böcker

Al-nadaf, Gufran (2004): Hederslösa mord – mer än kultur och religion i Larsson, Steig/Englund, Cecilia (red): *Debatten om hedersmord – feminism eller antirasism*. Stockholm: Svartvitts förlag.

Andersson, Berit/Lundberg, Magnus (2001): Kvinnomisshandel som kunskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem i Åkerström, Malin/Sahlin, Ingrid (red): *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.

Awla, Rasool (2005): Islam och Heder i Johansson, Kenneth (red): *Hedersmord: Tusen år av hederskulturer*. Preses Nams: Riga.

Bak, Maren (2007): *Utvärdering av Grynings skyddade boende för personer som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld*. Länsstyrelsen Västra Götalands Län. Rapport 2007:58

Backman, Jarl (2008): *Rapporter och uppsatser*. Danmark: Studentlitteratur.

Björktomta, Siv-Britt (2006): *Personalens möten med utsatta flickor – arbete med hedersrelaterat våld*. Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2006:25

Brevil, Sevil/Brendler-Lindqvist/Wrangsjö (2006): *Ungdomar och hedersrelaterat våld: Om transkulturellt behandlingsarbete*. Rädda Barnen.

Börjes, Anders (2007). *Verksamhetsberättelse 2007: Kruton: Stöd och rådgivning & skyddat boende*. Socialtjänstförvaltningen. Stockholm HVB Barn och Ungdom. Version 2008:5.

Carlsson, Ninni (2008): En ”dålig” flicka. Könskonstruktioner i berättelser om sexuella övergrepp i *Diskriminering och Exkludering, Social Vetenskaplig Tidskrift, Årgång 15, Nr3-4, 2008*.

Christie, Nils (2001): Det idealiska offret i Åkerström, Malin/Sahlin, Ingrid (red): *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.

Downing, Lisa (2008): *The Cambridge Introduction to Michel Foucault*. Cambridge University Press, Leiden,

Fink-Eitel, Hinrich (1992): *Foucault: An introduction*. Philadelphia: Pennbridge Books.

Foucault, Michel (2002): *Sexualitetens historia. Band 1: Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos AB.

FN:s generalförsamling (2006): *In-depth study on all forms of violence against women. Report of the Secretary-General*. A/61/122. 2006-07-06.

Giddens, Anthony (2007): *Sociologi*. Cambridge: Polity Press Ltd.

Grutzky, Eduardo/Kock, Stefan (2008): *Hederskultur? i Från tvångsäktenskap till balkongmord: ingång till hederskulturen*. Stockholm: ETC.

Hellström Mats/ Gunilla, Sterner (2002). *Rätten till sitt eget liv: behovet av skyddat boende till flickor i patriarkala familjer*. Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2002:13.

Herbert, Tracy Bennet/Dunkel-Schetter, Christine (1992): Negative Social Reactions to Victims: An Overview of Responses and Their Determinants i Montado, Leo/Fillip, Sigrun-Heide/Lerner, Melvin J. (red): *Life Crises and Experiences of Loss in Adulthood*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Hydén, Margareta (2001): Misshandlade kvinnors uppbrott: en motståndsprocess i Åkerström, Malin/Ingrid, Sahlin (red) *Det motspänstiga offret*. Studentlitteratur: Lund.

Hylland Erikson, Thomas (2005): Förord i Kurkiala, Mikael: *I varje trumslag jordens puls*. Stockholm: Ordfront.

Håkansson, Per Arne (2006) Insatser mot hedersrelaterat våld – resultatutvärderingar i andra länder: Sammanställning av rapporten, *Indsatser mod æresrelateret vold*. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete: Socialstyrelsen.

Håkansson, Per Arne (2007): *Frihet och familj: en uppföljning av skyddade boenden för personer som hotas av hedersrelaterat våld*. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete: Socialstyrelsen.

Johnsson-Latham, Gerd: (2005). *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella och transpersoner*. Stockholm Regeringskansliet

Kamali, Masoud (2004): Media, experter och rasismen i Larsson, Steig/Englund, Cecilia (red): *Debatten om hedersmord – feminism eller antirasism*. Stockholm: Svartvits förlag.

Knutagård, Hans/Nidsjö, Elisabet (2004): *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning*. Malmö: Länsstyrelsen.

Krahe, Barbara (1992): Coping with rape: A social psychological perspektiv i Montada, Leo/Filipp, Sigrun-Heide/Lerner, Melvin, J., (red): *Life Crises and Experiences of Loss in Adulthood*. London: Lawrence Erlbaum Associates.

Kruton (2004/2005): *Jag behövde skyddas från min familj. En dokumentation om Stockholm stads Skyddade boende & Stöd- och rådgivningscenter*. Dokumenterat av personalen vid det skyddade boendet och centret i samarbete med stadens FoU-byrå under 2004/2005.

Kurkiala, Mikael (2005): *I varje trumslag jordens puls: om vår tids rädsla för skillnader*. Stockholm: Ordfront.

Kvale, Steiner (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Sam (2005): Kvalitativ metod – en introduktion i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Stieg (2004): Svenskt och osvenskt våld mot kvinnor i Larsson, Stieg/Englund, Cecilia (red): *Debatten om hedersmord – feminism eller antirasism*. Stockholm: Svartvits förlag.

Lilja, John (2005): Problemformulering i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Lindberg, Elizabeth (2006): *Offerskap och aktörskap i könsrelaterat våld: en analys av självmordsprocesser hos våldsutsatta kvinnor*. Förlags AV Gondolin: Eslöv.

Lorentzen, Mikael (2008): *Multikulturella visioner: Hedersrelaterat våld och socialt arbete i medierna*. IVOSA: Växjö Universitet.

Nilsson, Roddy (2008): *Foucault: en introduktion*. Lund: Égalité.

Nilsson, Doris/Svedin, Carl Göran (2002): Upptäckt och konsekvenser i Svedin, Carl, Göran/Banck, Lena (red): *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*. Studentlitteratur: Lund.

Onal, Ayse (2008): *Honour killings: stories of men who killed*. London: Saqi.

Ouis, Pernilla (2007): A New Approach: Gender-Based Sexual Violence as a Violation of the Convention on the Rights of the Child i *Gender-Based Sexual Violence Against Teenage Girls in the Middle East*. Save The Children.

Reyes, Marie-Pilar (2005): *18 projekt till stöd för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för så kallat hedersrelaterat våld 2003 – 2004*. Stockholms Länsstyrelsen.

Reyes, Marie-Pilar/Sterner, Gunilla/Lindberg, Maria/Lindsten, Simone/Johansson, Lasse. (2004): *Nationell rapport om skyddat boende mm*. Rapport 2004:16.

Schlytter, Astrid/Linell, Hanna (2008:2): *Hedersrelaterade traditioner I en svensk kontext: En studie av omhändertagna flickor*. FoU Nordväst i Stockholms Län: Forskningsrapport 2008:2.

Sen, Purna (2005): "Crimes of honour", value and meaning i Welchman, Lynn/Hossain, Sara (red) *'Honour': crimes, paradigms and violence against women.*. London: Zed Books.

Shalhoub-Kevorkian, Nadera (1999): *The Politics of Disclosing Female Sexual Abuse: A Case Study of Palestinian Society*. Child Abuse and Neglect, vol 23, issue 12, December 1999.

Sidawi, Rafif Rida (2007): Modernization in a Multi-Religious Society: Sexual Violence against Female Teenagers in Lebanon i *Gender-Based Sexual Violence Against Teenage Girls in the Middle East*. Save The Children.

Skau, Greta Marie (2007): *Mellan makt och hjälp: förhållandet mellan klient och hjälpare i ett samhällsvetenskapligt perspektiv*. Stockholm: Liber Utbildning.

Socialstyrelsen (2007). *Frihet och ansvar. En undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv.*

Svedin, Carl Göran (2002): Definitioner och lagstiftning i Svedin, Carl, Göran/Banck, Lena (red): *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar.* Studentlitteratur: Lund.

Svenning, Conny (2003): *Metodboken.* Eslöv: Lorentz.

Tham, Henrik (2001): Brottsoffrets uppkomst och framtid i Åkerström, Malin/Sahlin, Ingrid (red): *Det motspänstiga offret.* Lund: Studentlitteratur.

Thapar, Björkert, Suruchi (2007): *State policies, strategies and implementation in combating Patriarchal violence, focusing on "honour related" violence.* Integrationsverket 2007:49.

Welchman, Lynn/Hossain, Sara (2005): 'Honour', rights and wrongs i Welchman, Lynn/Hossain, 'Honour': *crimes, paradigms and violence against women.* London: Zed Books.

Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken.* Lund: Studentlitteratur.

Wikan, Unni (2005): *En fråga om heder.* Stockholm: Ordfront

Österberg, Eva (2005): Heder, hat och förtvivlan i Johansson, Kenneth (red): *Hedersmord: Tusen år av hederskulturer.* Preses Nams: Riga.

Åkerström, Malin (2001): Annie – en motberättelse i Åkerström, Malin/Ingrid, Sahlin (red) *Det motspänstiga offret.* Studentlitteratur: Lund.

Föreläsningar

Awla, Rasool (2008). *Föreläsning om hedersmord; dess orsaker och mekanismer.* Folkets Hus Göteborg. 2008-11-14.

Tikannen, Ronny (2008). Föreläsning om forskningsmetoder. Göteborgs Universitet. 2008-09-18.

Avhandlingar

Eldén, Åsa (2003) *Heder på liv och död: våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder.* Sociologiska institutionen: Uppsala universitet.

Elektroniska källor

Aftonbladet tagit 2008-10-26

<http://www.aftonbladet.se/vss/debatt/story/0,2789,776488,00.html>

Amnesty tagit 2008-10-23

[http://www2.amnesty.se/kg.nsf/Webbdokument/777AC41DF92F181EC1256C94003EC1A9?
opendocument](http://www2.amnesty.se/kg.nsf/Webbdokument/777AC41DF92F181EC1256C94003EC1A9?opendocument)

Amnesty tagit 2009-02-03

[http://www2.amnesty.se/kg.nsf/Webbdokument/AC17635750F7AEA2C1256C94004036B6?
opendocument](http://www2.amnesty.se/kg.nsf/Webbdokument/AC17635750F7AEA2C1256C94004036B6?opendocument)

DN från 2004-08-12, hämtat 2008-12-04

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=147&a=297456>

Unicef tagit 2009-02-10

<http://www.unicef.se/barnkonventionen/barnkonventionen-hela-texten>

WHO tagit 2009-02-05

http://www.euro.who.int/violenceinjury/violence/20051125_1

Bilaga

Intervjufrågorna

Inledning

Hur definierar du mäns våld mot kvinnor?

Hur definierar du hedersrelaterat våld?

Vilka former av våld och förtryck har du uppmärksammat i ditt arbete?

Beskriv med konkreta exempel.

Vilka har varit de avgörande faktorerna som ledde till att flickorna lämnade sina familjer och blev placerade i skyddat boende?

Har du arbetat med flickor som är placerade i skyddat boende utan hedersproblematik? Om ja, Vilka har varit de avgörande faktorerna som ledde till att flickorna lämnade sina familjer och blev placerade i skyddat boende?

Finns det några skillnader – likheter. Ge konkreta exempel.

Omfattning

Hur definierar du sexuella övergrepp och sexuellt våld?

Har du mött några flickor som varit utsatta för sexuella övergrepp i ditt arbete med hedersrelaterat våld?

Om ja, beskriv dina erfarenheter med konkreta exempel.

Har du arbetat med flickor som varit utsatta för sexuella övergrepp utan hedersproblematik?

Om ja, finns det några skillnader – likheter. Ge konkreta exempel.

Insatser

Kan du beskriva hur ni stödjer och hjälper flickorna under placeringstiden? Ge konkreta exempel.

Finns det några skillnader i vilka insatser flickorna behöver under placeringstiden? Ge konkreta exempel.

Vilka insatser menar du behövs när det gäller sexuellt övergrepp som form av hedersrelaterat våld?

Vilka insatser menar du behövs efter flickorna har lämnat skyddat boende?